

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ในบทนี้จะแบ่งผลการศึกษาดังกล่าวออกเป็น 3 หัวข้อได้แก่ (1) วิธีการตลาดข้าวและโครงสร้างตลาดข้าวส่งออก (2) พฤติกรรมการกำหนดราคาและการวิเคราะห์ส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตร และ (3) ผลการดำเนินงานและอำนาจเหนือตลาดของบริษัทผู้ส่งออกข้าว โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 วิธีการตลาด และโครงสร้างตลาดข้าวส่งออก

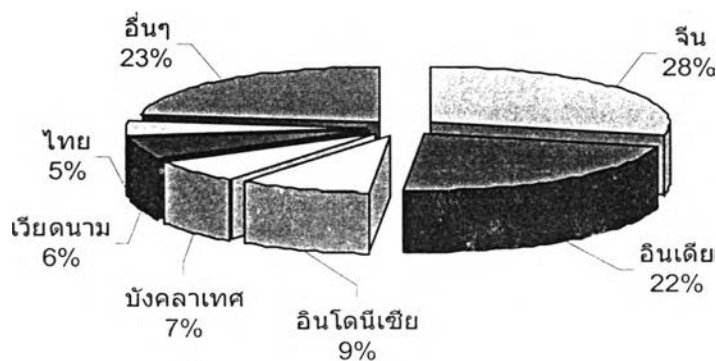
4.1.1 โครงสร้างตลาดข้าวโลก

ข้าวเป็นธัญพืชที่ประเทศผู้ซื้อและผู้ขายต่างก็ผลิตด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย หากปีใดผลผลิตข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในประเทศก็จะนำเข้า ในทางตรงกันข้ามหากปีใดมีผลผลิตข้าวเหลือก็จะส่งออกแทน ข้าวที่ส่งออกจึงเป็นส่วนที่เหลือจากการบริโภคภายในประเทศ ข้อเท็จจริงก็คือปริมาณข้าวที่ค้าอยู่ในโลกเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณการผลิตแล้วมีไม่มาก กล่าวคือผลผลิตข้าวที่ขายในตลาดโลกคิดเป็นสัดส่วนเพียงไม่เกินร้อยละ 10 ของผลผลิตทั้งหมด หรือ อีกนัยหนึ่งก็คือ ตลาดข้าวโลกเป็นตลาดที่มีความบอบบางมาก (Thin Market) แสดงให้เห็นว่าประเทศต่างๆ ทั่วโลกต่างมุ่งผลิตข้าวเพื่อบริโภคเองเป็นหลัก ดังนั้นถ้าปีใดสภาพภูมิอากาศอันวายจะส่งผลทำให้ประเทศต่างๆ สามารถผลิตข้าวได้มาก ข้าวที่เหลือจากการบริโภคจะถูกส่งออกมากขึ้น ทำให้ราคาข้าวตกลง ดังนั้นในความเป็นจริงแล้วไม่มีประเทศใดกำหนดราคาตลาดโลกได้

นอกจากนี้ศักยภาพการผลิตข้าวของโลกก็สูงกว่าการผลิตจริง โดยเฉพาะในประเทศพัฒนาแล้วอย่างสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น ประเทศเหล่านี้อุดหนุนเกษตรกรให้มีรายได้หรือราคาที่สูงกว่าในตลาดโลก โดยใช้งบประมาณแผ่นดินสนับสนุน แต่ก็จำกัดเนื้อที่เพาะปลูกไว้ไม่ให้ผลิตมากกว่าที่กำหนด เพราะมีงบประมาณจำกัด ถ้าข้าวราคาสูงขึ้นก็สามารถขยายกำลังการผลิตได้ทันทีเพราะรัฐบาลเขาจ้างไม่ให้ผลิตเต็มที่อยู่แล้ว

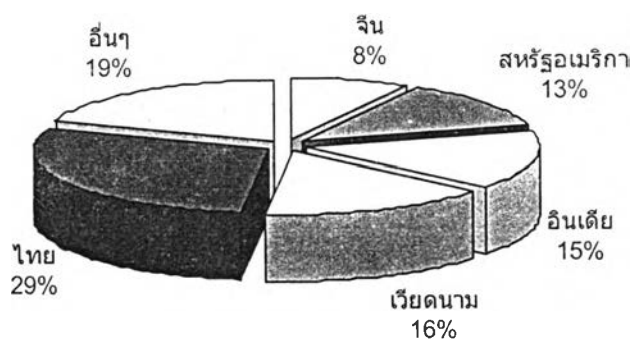
สำหรับประเทศผู้ผลิตรายใหญ่ของโลกนั้นพบว่า จีนและอินเดียจะเป็นผู้ผลิตข้าวได้รวมกันประมาณร้อยละ 50 ของผลผลิตข้าวโลก (ดูภาพที่ 4.1 ประกอบ) แต่มีได้เป็นประเทศที่ส่งออกข้าวเป็นอันดับ 1 และ 2 ของโลก เนื่องจาก 2 ประเทศนี้มีจำนวนประชากรหนาแน่นและประชากรประเทศเหล่านี้ก็บริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก ผลผลิตส่วนใหญ่จึงถูกใช้ในการบริโภค

ภายในประเทศ โดยอินเดียและจีนได้กลายเป็นผู้ส่งออกข้าวในอันดับที่ 3 และ 5 ของโลก ตามลำดับสำหรับประเทศไทย นับเป็นผู้ส่งออกข้าวอันดับหนึ่งของโลกนั้น มีปริมาณการส่งออกในปี พ.ศ. 2546 ประมาณ 7,750 เมตริกตัน หรือคิดเป็นส่วนแบ่งตลาดประมาณร้อยละ 29 รองลงมาได้แก่ เวียดนามมีส่วนแบ่งตลาดประมาณร้อยละ 16

ที่มา: คำนวณจากข้อมูลขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO)

ภาพที่ 4.1 สัดส่วนการผลิตข้าวของโลก ปี 2546

ที่มา: คำนวณจากข้อมูลของ Rice Outlook ของกระทรวงเกษตรแห่งสหรัฐอเมริกา (USDA)

ภาพที่ 4.2 สัดส่วนการส่งออกของประเทศผู้ส่งออกข้าวที่สำคัญในปี 2546

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น การเปลี่ยนแปลงของปริมาณการค้าข้าวของโลกจึงขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น สภาพภูมิอากาศ นโยบายด้านการผลิตและการนำเข้าของประเทศต่างๆ การเปลี่ยนแปลงแผนการบริโภคของประชากร นอกจากนี้ประเทศผู้ส่งออกข้าวต่างพยายามดำเนินนโยบายต่างๆด้านการส่งออกไม่ว่าจะเป็นการอุดหนุนการส่งออก การกีดกันทางการค้า การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวด้วยการพัฒนาพันธุ์ข้าวใหม่ๆหรือการพัฒนาระบบชลประทาน เพื่อให้สามารถปลูกข้าวได้ตลอดปี ทั้งนี้เพื่อช่วงชิงหรือรักษาส่วนแบ่งการตลาดของโลกเอาไว้ ส่งผลทำให้ภาวะการแข่งขันในตลาดการค้าข้าวโลกทวีความรุนแรงขึ้นมากกว่าในอดีต

4.1.2 วิถีการตลาดข้าว

วิถีการตลาดข้าวของไทยจากชาวนาจนถึงมือผู้บริโภคทั้งภายในและต่างประเทศนั้น ต้องผ่านกระบวนการค้าหลายขั้นตอน นับตั้งแต่ผ่านมือพ่อค้าข้าวเปลือกในท้องถิ่น โรงสี พ่อค้าคนกลาง (หยง)¹⁵ พ่อค้าขายส่ง (ยี่บัว) และพ่อค้าส่งออก โดยผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดราคาข้าวเปลือกคือ โรงสี เพราะเป็นผู้ส่งราคาซื้อขายข้าวเปลือกให้กับพ่อค้าในท้องถิ่นที่รวบรวมผลผลิตมาเสนอขาย ส่วน หยงจะมีบทบาทในการกำหนดราคาข้าวสารเพราะเป็นผู้ส่งราคาซื้อขายข้าวสารของพ่อค้าขายส่ง และพ่อค้าส่งออกให้แก่โรงสีโดยอาศัยราคาข้าวในตลาดโลกเป็นตัวกำหนด

การส่งออกข้าวไทยจะมีบริษัทนายหน้าระหว่างประเทศ (International Broker) หรือ บริษัทค้าข้าวระหว่างประเทศ (International Trader)¹⁶ ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการซื้อขายเพื่ออำนวยความสะดวกและหาลูกค้าในต่างประเทศ บริษัทเหล่านี้สามารถเข้าถึงข้อมูลอย่างรวดเร็วและมีความชำนาญในการค้าข้าวระหว่างประเทศ เพราะมีฐานข้อมูลขนาดใหญ่ทั้งทางด้านปริมาณผลผลิต (อุปทาน) และความต้องการ (อุปสงค์) ของแต่ละประเทศ จึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดระดับราคาข้าวในตลาดโลก บริษัทเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นของชาติอังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกาและเบลเยียม ซึ่งจะดูแลตลาดยุโรป แอฟริกาและสหรัฐอเมริกา ในขณะที่ตลาดเอเชียจะมีบริษัทของญี่ปุ่นทำหน้าที่เป็นนายหน้าซื้อขายข้าวเป็นหลัก ดังนั้นแม้ว่าไทยจะเป็นผู้

¹⁵ หมายถึง ผู้ที่เป็นตัวกลางในการซื้อขายข้าวสารระหว่างโรงสีกับพ่อค้าขายส่งและพ่อค้าส่งออก

¹⁶ ผู้ส่งออกข้าวไทยส่วนใหญ่จะขายข้าวไปตลาดต่างประเทศโดยผ่านบริษัทนายหน้าขายข้าวในต่างประเทศ ซึ่งนิยมเรียกรวมๆว่า Broker แต่ในความเป็นจริงแล้ว บริษัทเหล่านี้มีทั้งบริษัทที่เป็นตัวกลางระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายอย่างแท้จริง โดยมีรายได้จากค่านายหน้าเท่านั้น และจะไม่ใช่ผู้ถือกรรมสิทธิ์เลยแม้แต่ในระยะสั้น นอกจากนี้ยังมีบริษัทที่ดำเนินการติดต่อซื้อข้าวจากผู้ส่งออกเพื่อขายต่อให้ผู้ซื้อในต่างประเทศ โดยตนเองเข้าไปมีกรรมสิทธิ์ในสินค้า (Take Position) เพื่อทำกำไรในระยะสั้นอีกด้วย

ส่งออกข้าวรายใหญ่ แต่ราคาข้าวในตลาดโลกจะถูกกำหนดโดยบริษัท Broker ต่างชาติ ซึ่งจะส่งผลย้อนกลับมาที่ระดับตอนจนถึงการกำหนดราคาข้าวสารในประเทศและราคาข้าวเปลือกที่ชาวนาจะได้รับ โดยราคาภายในประเทศถูกกำหนดโดยราคาส่งออกหรือราคาที่ได้รับเมื่อแตกเป็นเงินบาท หรืออีกนัยหนึ่งก็คือราคาส่งออกและอัตราแลกเปลี่ยนจะเป็นตัวกำหนดราคาภายในประเทศนั่นเอง¹⁷

จากภาพที่ 4.1 ประเทศไทยมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวกระจายอยู่ทั่วไปตามภาคต่างๆทั่วประเทศ¹⁸ โดยผลผลิตข้าวนาปีจะออกสู่ตลาดตั้งแต่เดือนธันวาคมจนถึงเดือนกุมภาพันธ์และผลผลิตข้าวนาปรังจะออกสู่ตลาดประมาณเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคม ซึ่งหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว เกษตรกรผู้ปลูกข้าวจะเก็บข้าวส่วนหนึ่งไว้สำหรับการบริโภคภายในครอบครัวและอีกส่วนหนึ่งสำหรับเป็นเมล็ดพันธุ์ ส่วนที่เหลือจะขายออกสู่ท้องตลาดผ่านทางพ่อค้าข้าวเปลือกหรือโรงสีขนาดเล็กในท้องถิ่น หลังจากนั้น พ่อค้าข้าวเปลือกหรือโรงสีข้าวในท้องถิ่นก็จะจำหน่ายข้าวเปลือกให้พ่อค้าขายส่งหรือโรงสีในระดับจังหวัด

เมื่อโรงสีข้าวรับซื้อข้าวเปลือกจากพ่อค้าข้าวเปลือกและสีเป็นข้าวสารแล้วจะนำข้าวสารที่สีได้ส่งต่อไปยังนายหน้าคนกลางที่กรุงเทพฯ (หยง) โรงงานผลิตภัณฑ์ข้าว โรงงานข้าวบรรจุถุง พ่อค้าขายส่งกรุงเทพฯ และพ่อค้าคนกลางข้าวสารในท้องถิ่น จากพ่อค้าคนกลางเหล่านี้ข้าวสารจะถูกส่งต่อไปจนถึงผู้บริโภคทั้งภายในและภายนอกประเทศผ่านทางร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมและร้านค้าปลีกสมัยใหม่ (เช่น ซูเปอร์มาร์เก็ต ดิสเคาต์สโตร์ และร้านสะดวกซื้อ)¹⁹

¹⁷ เนื่องจากปริมาณการส่งออกข้าวสารในแต่ละปีมีค่าประมาณร้อยละ 40 ของปริมาณผลผลิตข้าวสารทั้งประเทศ และปริมาณข้าวส่งออกในแต่ละครั้งก็มีปริมาณมาก ราคาส่งออกจึงส่งผลกระทบต่อราคาภายในประเทศอย่างมีนัยสำคัญ

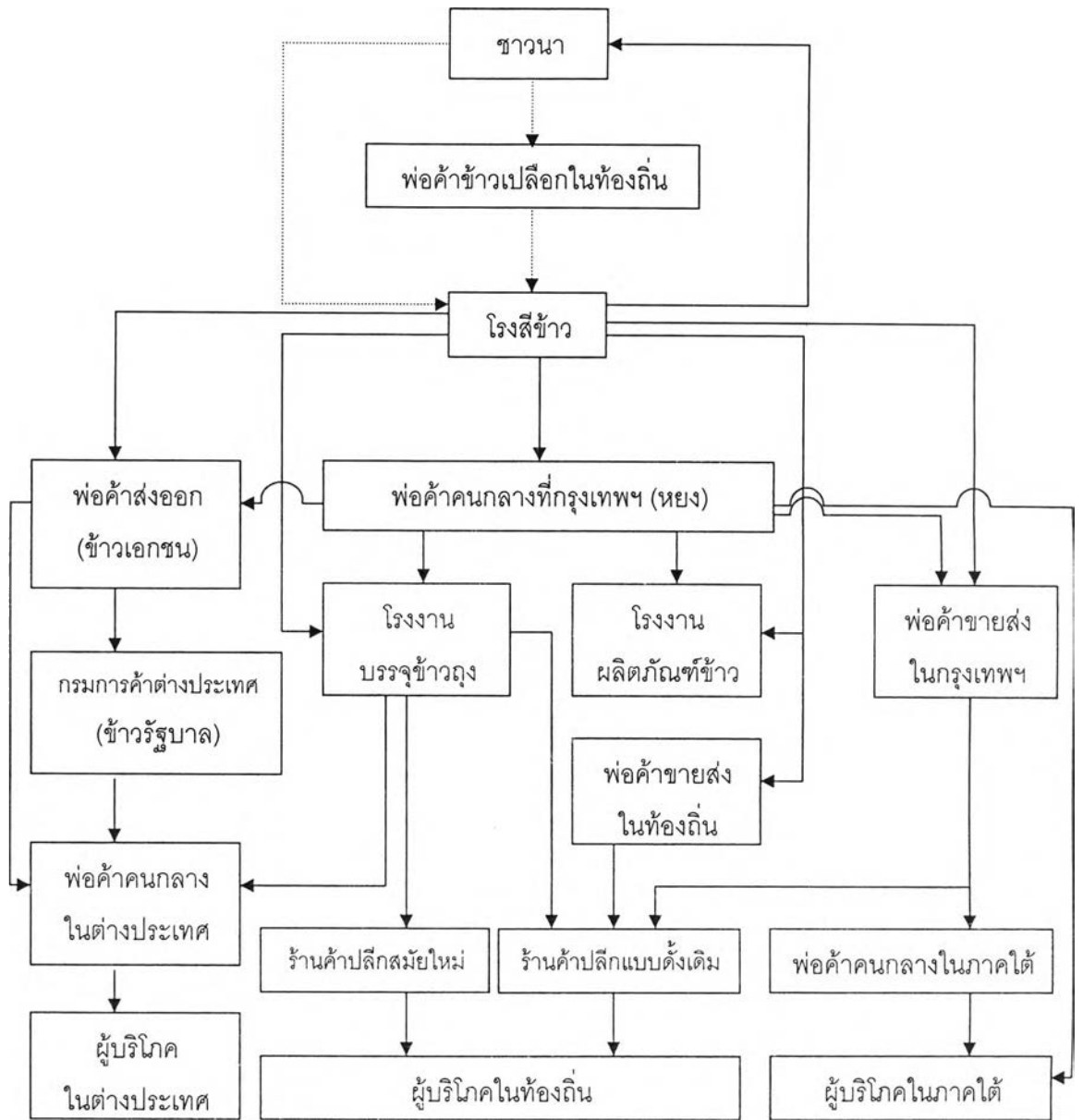
¹⁸ ในปีเพาะปลูก 2544/45 ประเทศไทยมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งหมด 66.27 ล้านไร่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปี 57.84 ล้านไร่ และ 8.43 ล้านไร่เป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปรัง ผลผลิตของข้าวนาปีมีสัดส่วนเป็นร้อยละ 78.82 ของการผลิตข้าวทั้งหมด พื้นที่การปลูกข้าว 15.3 ล้านไร่อยู่ในภาคเหนือ 13.8 ล้านไร่อยู่ในภาคกลาง และ 2.6 ล้านไร่อยู่ในภาคใต้ ทั้งนี้พื้นที่ปลูกข้าวส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีเนื้อที่เพาะปลูก 32.9 ล้านไร่หรือประมาณร้อยละ 40 อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ส่วนใหญ่เป็นการปลูกข้าวนาปี โดยข้าวหอมมะลิส่วนใหญ่ก็ได้ผลผลิตจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเช่นเดียวกัน (ข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร)

¹⁹ ร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิม มักเป็นร้านขายของชำที่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนต่างๆทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่นๆ ส่วนใหญ่จะขายข้าวเป็นถังหรือกระสอบและอาจมีข้าวแบบบรรจุถุงมีตราห่อร่วมด้วย ปัจจุบันร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมยังมีบทบาทที่สำคัญในการกระจายข้าวสารไปสู่ผู้บริโภค โดยเฉพาะในพื้นที่ที่การคมนาคมยังไม่สะดวก

สำหรับตลาดข้าวสารในกรุงเทพฯ นั้นมีแหล่งซื้อขายอยู่ที่ถนนทรงวาดและถนน
อนุวงศ์ซึ่งเป็นแหล่งรวมของหยังและผู้ส่งออก หยังจะเป็นตัวแทนโรงสีทำหน้าที่ตกลงซื้อขายกับผู้
ส่งออกหรือพ่อค้าส่งและคิดค่าบริการกับโรงสีในการที่ไม่ต้องนำข้าวมาเสนอขายเอง การซื้อขาย
นั้นมักกระทำผ่าน หยัง โดยหยังจะมีปริมาณข้าวที่ซื้อขายกันผ่านมือประมาณร้อยละ 66 ของ
ปริมาณข้าวสารทั้งหมด (ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจศาสตร์, 2546) นอกจากนี้ หยังยังช่วยโรงสีในเรื่องการ
ตรวจรับสินค้าและจ่ายเงินล่วงหน้าให้โรงสีด้วย หยังจึงนับเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการ
ถ่ายทอดราคาจากราคาส่งออกมายังราคาขายส่งภายในประเทศ โดยเป็นผู้แจ้งราคาให้ผู้ส่งออก
เสนอซื้อและราคาที่โรงสีเสนอขายให้ทราบกันทั้ง 2 ฝ่าย

สำหรับจังหวัดอื่นๆ ที่มีผลผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภค เช่น จังหวัดในภาคใต้ ตลาด
ผู้บริโภคในระดับท้องถิ่นจะได้รับข้าวสารจากพ่อค้าคนกลาง (หยัง) หรือพ่อค้าขายส่งในตลาด
กรุงเทพฯ

ร้านค้าปลีกสมัยใหม่ ได้เข้ามามีบทบาทแทนร้านค้าปลีกแบบดั้งเดิมมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งในจังหวัดใหญ่ๆ ร้านค้าเหล่านี้มักจะขายแต่ข้าวบรรจุถุงที่มีตราหยี่ห้อ

หมายเหตุ > วิธีการไหลเวียนข้าวเปลือก
 —> วิธีการไหลเวียนข้าวสาร

ที่มา : ปรับปรุงจาก สุพร (2532: 32)

ภาพที่ 4.3 วิธีการตลาดข้าว

4.1.3 บทบาทของกลุ่มต่างๆที่มีต่อการส่งออกข้าว

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะพิจารณาเฉพาะกลุ่มหรือคนกลางที่มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการค้าข้าวส่งออกเท่านั้น ซึ่งได้แก่ โรงสี พ่อค้าคนกลาง (หยง) และบริษัทผู้ส่งออกข้าว²⁰

บทบาทของโรงสี

โรงสีทำหน้าที่หลักเป็นผู้แปรรูปข้าวเปลือกด้วยการสีให้เป็นข้าวสารเพื่อขายไปยังตลาดผู้บริโภคกลุ่มต่างๆ รายได้ส่วนหนึ่งของโรงสีจะมาจากค่าบริการในการสีข้าวในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งผลพลอยได้จากการสีข้าว เช่น รำข้าว แกลบ นอกจากนี้โรงสียังได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในหลายด้านของกระบวนการตลาดนอกเหนือไปจากบทบาทการแปรรูปสินค้า ได้แก่ การกักเก็บสินค้าและการขนส่ง สินค้า โดยเฉพาะโรงสีขนาดใหญ่²¹ จะมีโกดังหรืออาคารคลังสินค้าขนาดใหญ่ไว้สำหรับเก็บรักษาข้าวเปลือกเพื่อป้องกันโรงสีอย่างสม่ำเสมอและยังต้องเก็บรักษาข้าวสารที่สีได้ก่อนที่จะขายออกสู่ตลาดหรือขนส่งข้าวสารไปยังพ่อค้าขายส่งและผู้ส่งออกต่อไป

อย่างไรก็ตาม การที่รัฐบาลในปัจจุบันใช้นโยบายแทรกแซงราคาด้วยการกำหนดราคารับจำนำข้าวเปลือกภายในประเทศให้อยู่ในระดับสูงเพื่อเป็นฐานในการกำหนดราคาส่งออกนั้นได้ส่งผลกระทบต่อโรงสีปรับเปลี่ยนบทบาทโดยหันมารับจ้างรัฐบาลเก็บและสีข้าวรวมทั้งรับจ้างส่งออกข้าวให้รัฐแทนการรับซื้อข้าวจากผู้ส่งออกเนื่องจากไม่มีความจำเป็นที่จะต้องทำตลาดเอง ผู้ส่งออกข้าวจึงจำเป็นต้องปล่อยให้ใบสั่งซื้อที่ควรจะไปแข่งขันกับประเทศคู่แข่งให้หลุดมือไป เนื่องจากการรับใบสั่งซื้อโดยที่ไม่สามารถจัดหาข้าวมาส่งมอบหรือการออกไปซื้อข้าวในราคาที่แพงเกินจริงจะทำให้ผู้ส่งออกไม่สามารถอยู่รอดภายใต้ภาวะที่ราคาข้าวในตลาดโลกอยู่ในเกณฑ์ต่ำและมีการแข่งขันอย่างรุนแรง เพราะไม่สามารถรับภาระการขาดทุนได้ (Econnews, 19 พ.ย. 2544)

²⁰ สำหรับบทบาทของกลุ่มอื่น ๆ นั้นสามารถดูรายละเอียดได้ในประมวลความรู้เรื่องข้าว (อัมมาร สยามวาลา และวิโรจน์ ณ ระนอง, 2533: 193-224)

²¹ เป็นโรงสีที่มีกำลังการผลิตมากกว่า 20 ตันข้าวเปลือกต่อวัน จึงมีผลผลิตเกินความต้องการของตลาดในท้องถิ่นและมีเหลือส่งเข้ามาขายในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตภาคกลางในบริเวณที่ไม่ห่างไกลจากกรุงเทพฯ โรงสีประเภทนี้จะซื้อข้าวเปลือกแต่ละครั้งในปริมาณมากตามกำลังผลิตและซื้อจากพ่อค้ารวบรวมข้าวเปลือกหรือส่งตัวแทนของโรงสี (หลงจู๊) ไปรับซื้อข้าวเปลือกในตลาดข้าวเปลือกเอง ในกรณีที่เป็นข้าวคุณภาพพิเศษ เช่น ข้าวหอมมะลิ โรงสีอาจจะต้องไปซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาในแหล่งผลิตโดยตรง

ทั้งนี้โรงสีที่เข้าร่วมโครงการเก็บข้าวที่รัฐบาลจำหน่ายจะได้รับค่าเช่าโกดัง ค่าจ้างสีข้าว ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้กำหนดต้นทุนการแปรสภาพโดยจ่ายเป็นเงินส่วนหนึ่ง ส่วนหนึ่งจะเป็นสิ่งที่ได้จากกระบวนการสีข้าว เช่น รำและปลายข้าว และอีกส่วนหนึ่งคือผลประโยชน์อื่น ๆ ที่ได้รับจากค่าขนส่งและค่าชดเชยกระสอบข้าว

บทบาทของพ่อค้าคนกลาง (หยง)

เมื่อข้าวเปลือกได้ผ่านการแปรรูปด้วยการสีให้เป็นข้าวสารแล้ว ข้าวสารส่วนใหญ่จะผ่านเข้ามายังตลาดกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าข้าวของประเทศและเป็นศูนย์กลางการประสานอุปสงค์ทั้งจากภายในประเทศและจากต่างประเทศเข้ากับอุปทานที่มีอยู่ กระบวนการค้าข้าวในระดับนี้จะมีนายหน้าหรือหยงเป็นคนกลางในการซื้อขายข้าวสารระหว่างโรงสีกับผู้ส่งออกหรือพ่อค้าขายส่ง ร้านหยงแต่ละร้านจะเป็นตัวแทนของโรงสีหลายๆโรง ในขณะที่เดียวกันโรงสีแต่ละโรงก็จะติดต่อกับร้าน หยงมากกว่าหนึ่งร้าน ร้านหยงแต่ละรายจะทราบข้อมูลการต่อราคาข้าวคุณภาพข้าวตามตัวอย่างของหยงรายอื่น ๆ ที่นำมาเสนอบริษัทผู้ส่งออกและทราบถึงความต้องการของร้านค้าส่งหรือบริษัทผู้ส่งออกเพื่อที่จะได้นำไปพิจารณาในการต่อรองกับผู้ซื้อหลายๆราย นอกจากนี้ร้านหยงยังต้องดูแลรับผิดชอบการส่งมอบข้าวให้ตรงกับปริมาณและคุณภาพตามที่ตกลงซื้อขายกันไปยังผู้ซื้อภายในระยะเวลาที่กำหนด รวมทั้งเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบการชำระเงินระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย หลังจากที่ได้ส่งมอบข้าวถึงโกดังของผู้ซื้อเรียบร้อยแล้ว

จากกระบวนการค้าดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าหยงมีบทบาทสำคัญ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

- (1) เป็นคนกลางในการติดต่อซื้อขายข้าวสารระหว่างโรงสีกับผู้ส่งออกหรือพ่อค้าขายส่งและมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดราคาจากราคาส่งออกมาถึงราคาขายส่งภายในประเทศ โดยเป็นผู้แจ้งราคาจากผู้ส่งออกเสนอซื้อและราคาที่โรงสีเสนอขายให้ทราบกันทั้ง 2 ฝ่าย
- (2) ดูแลรับผิดชอบการส่งมอบข้าวสารให้ตรงกับปริมาณและคุณภาพตามที่ตกลงไว้
- (3) ดูแลรับผิดชอบการชำระเงินระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย หลังจากที่ได้ส่งมอบข้าวสารถึงโกดังของผู้ซื้อเรียบร้อยแล้ว

จะเห็นได้ว่าหยงในกระบวนการค้าข้าวไทยนั้นนับเป็นกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งในการส่งผ่านข้อมูลข่าวสารทางด้านการตลาดต่างๆ รวมถึงข้อมูลด้านราคากระหว่างการค้าข้าวในระดับส่งออกและการค้าข้าวในระดับขายส่ง

อย่างไรก็ตาม นอกจากหยงจะมีบทบาทในการเป็นคนกลางระหว่างโรงสีกับผู้ส่งออกหรือพ่อค้าขายส่งแล้ว บางครั้งหยงยังมีบทบาทในการซื้อขายข้าวเองเพื่อหากำไรจากการเปลี่ยนแปลงของราคาข้าวในช่วงต่างๆ

บทบาทของบริษัทผู้ส่งออก

ผู้ส่งออกทำหน้าที่ประสานความต้องการบริโภคจากต่างประเทศเข้ากับสภาพตลาดภายในประเทศและมีบทบาทสำคัญในการรับข้อมูลราคาส่งออกจากบริษัท Broker จากต่างประเทศที่ซื้อข้าวโดยผ่านผู้ส่งออกข้าวภายในกรุงเทพฯ ในปริมาณและราคาที่เสนอมา โดยผู้ส่งออกต้องรอข้อมูลการประมูลซื้อขายข้าวหรือส่งตัวแทนออกไปร่วมประมูลข้าวในตลาดต่างประเทศโดยตรง ซึ่งราคาข้าวที่ได้จากการประมูลนั้นจะสะท้อนให้เห็นถึงอุปสงค์และอุปทานของข้าวในชนิดและมาตรฐานนั้นๆ

ในส่วนของงานจัดการด้านการส่งออกนั้นบริษัทผู้ส่งออกจะอาศัยบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการจัดการร่วมกันคือ ผู้จัดการฝ่ายต่างประเทศ (หลงจู้) และผู้จัดการโกดัง (กวงจ้ง)

หลงจู้จะทำหน้าที่ในการจัดหาข้าวเข้าโกดังในชนิดและคุณภาพตามความต้องการของผู้ซื้อจากต่างประเทศในขณะนั้นและรับผิดชอบต่อสัญญาซื้อขายที่ติดต่อผ่านร้านหยงให้เป็นไปอย่างเรียบร้อย โดยประสานงานกับกวงจ้งในการดูแลตรวจสอบข้าวที่มีการส่งมอบให้เป็นไปตามตัวอย่างที่ได้ตกลงซื้อขายกัน นอกจากนี้หลงจู้ยังมีหน้าที่ในการติดตามข้อมูลข่าวสารการเปลี่ยนแปลงระเบียบราชการหรือขั้นตอนในการค้าข้าวและส่งออก เพื่อให้การส่งออกเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

กวงจ้งจะทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบการส่งมอบข้าวจากร้านหยงให้เป็นไปตามข้อตกลงซื้อขายที่หลงจู้ตกลงกับทางร้านหยงและมีหน้าที่จัดเก็บข้าวตลอดจนดูแลรักษาควบคุมคุณภาพข้าวที่นำมาจัดเก็บไว้ก่อนที่จะจัดส่งไปยังผู้ซื้อในต่างประเทศ รวมทั้งจัดทำบัญชีจัดเก็บรรมยาป้องกันแมลงดูแลเรื่องอุณหภูมิความชื้นและการถ่ายเทอากาศของโกดัง ตลอดจนการหมุนเวียนของข้าวชนิดต่างๆ ในโกดังออกไปตามลำดับก่อนหลัง (First in-First out) เพื่อป้องกันไม่ให้ข้าวสารเสื่อมคุณภาพ นอกจากนี้กวงจ้งยังต้องมีทักษะในการผสมข้าวหรือปรับปรุงคุณภาพข้าวเพื่อให้ได้มาตรฐานเพื่อการส่งออกอีกด้วย

4.1.4 โครงสร้างตลาดการส่งออกข้าวของไทย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อโครงสร้างตลาดในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรมซึ่งนิยมใช้ในการศึกษา คือ การกระจุกตัวของอุตสาหกรรมหรือส่วนแบ่งการตลาด เนื่องจากเครื่องมือดังกล่าวสามารถแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างตลาดที่สำคัญ 3 ประการ (อำนาจพิเศษ มนุษุข, 2541)

- (1) เพื่อแสดงให้เห็นทราบว่ามีจำนวนธุรกิจจำนวนเท่าใดที่มีอิทธิพลต่อตลาด ต่อนโยบายเศรษฐกิจ ซึ่งจะช่วยให้ทราบต่อไปว่าอุตสาหกรรมนั้นๆหรือระบบเศรษฐกิจนั้นถูกครอบงำด้วยกลุ่มธุรกิจเป็นจำนวนมากน้อยเพียงใด
- (2) เพื่อแสดงให้เห็นทราบว่าตลาดที่ธุรกิจหรืออุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องอยู่นั้นจะถูกจัดเข้าเป็นตลาดประเภทใด
- (3) เพื่อให้ทราบถึงตำแหน่งธุรกิจในตลาดว่าอยู่ในฐานะใด และมีอิทธิพลเพียงใด

ดังนั้นในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะศึกษาโครงสร้างตลาดจากจำนวนบริษัทผู้ส่งออก และการคำนวณหาอัตราการกระจุกตัวของบริษัทส่งออกข้าว (Concentration Ratio) ซึ่งเป็นการวัดอัตราส่วนการกระจุกเพียงบางส่วน โดยข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการคำนวณได้แก่ ปริมาณการส่งออกข้าวเฉลี่ยต่อปี เพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างตลาดการส่งออกข้าว ตั้งแต่ในอดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบันและสะท้อนให้เห็นถึงภาวะการผูกขาดของตลาดข้าวส่งออก

ในอดีตกลุ่มบริษัทค้าข้าวที่ได้รับการกล่าวถึงกันมากที่สุดคือกลุ่ม 5 เสือ โดยเชื่อว่าเป็นผู้มีอิทธิพลในวงการค้าข้าว กลุ่ม 5 เสือประกอบด้วยพ่อค้าส่งออกข้าวที่ทำการค้าข้าวส่งออกมาเป็นเวลานาน ประกอบด้วยบริษัทแม่ 5 บริษัท และแต่ละบริษัทยังแตกแยกออกเป็นบริษัทในเครืออีกด้วย กลุ่ม 5 เสือประกอบด้วย

- (1) กลุ่มธนาพรชัย
- (2) กลุ่มเทพพาณิชย์
- (3) กลุ่มบัวเฮงตั้ง
- (4) กลุ่มช่วยชวน
- (5) บริษัทอันฟองเหลา

การแตกออกเป็นบริษัทแม่และบริษัทในเครือนั้นมีเหตุผลหลายประการ เช่น เพื่อหลีกเลี่ยงภาษีรายได้ เพื่อให้ได้โควตาส่งออกเพิ่มขึ้นและการขยายกิจการของบริษัท เป็นต้น

ต่อมากลุ่มห้าเสือที่เริ่มลดความสำคัญลง โดยมีกลุ่มบริษัทค้าข้าว 10 กลุ่มเป็นกลุ่มค้าข้าวที่เข้ามามีบทบาทแทน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในช่วงแรกๆ กลุ่มบริษัทค้าข้าว 10 กลุ่มจะมีกลุ่มห้าเสือประกอบอยู่ด้วยก็ตาม แต่ในปัจจุบันพบว่าในรายชื่อกลุ่มบริษัทส่งออกข้าว 10 อันดับแรก ไม่มีชื่อกลุ่มห้าเสือปรากฏอยู่แต่อย่างใด ซึ่งให้เห็นการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของโครงสร้างตลาดผู้ส่งออกข้าวที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต (พิจารณาดารงที่ 4.2)

จากตารางที่ 4.1 และ 4.2 จะเห็นได้ว่าปริมาณการส่งออกข้าวของไทยโดยเฉลี่ยต่อปีมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอด นอกจากนี้ยังพบอีกว่าโครงสร้างตลาดมีการกระจุกเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ ในช่วงในช่วงปี พ.ศ. 2527-2531 กลุ่มบริษัทผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ที่สุด 10 อันดับแรกครองส่วนแบ่งการตลาดเฉลี่ยราวร้อยละ 61.3 ของปริมาณข้าวส่งออกทั้งหมด และเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็นเฉลี่ยร้อยละ 71.7 ของปริมาณข้าวส่งออกทั้งหมดในช่วงปี พ.ศ. 2541-2546 และเมื่อพิจารณาอัตราการกระจุกตัวหรือส่วนแบ่งตลาดของกลุ่มบริษัทผู้ส่งออกข้าว 3 อันดับแรก (CR₃)²² พบว่าโครงสร้างตลาดผู้ส่งออกข้าวมีการกระจุกตัวเพิ่มขึ้นจากเดิมเฉลี่ยร้อยละ 30.5 ของปริมาณข้าวส่งออกทั้งหมดในช่วงปี พ.ศ. 2527-2531 เป็นเฉลี่ยร้อยละ 39.68 ของปริมาณข้าวส่งออกทั้งหมดในช่วงปี พ.ศ. 2541-2546 สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มบริษัทผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ 3 อันดับแรกมีบทบาทในการส่งออกข้าวเพิ่มมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต

เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อเปรียบเทียบรายชื่อกลุ่มบริษัทผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ 3 อันดับแรกในช่วงปี พ.ศ. 2527-2531 กับในช่วงปี พ.ศ. 2541-2546 กลุ่มธนาพรชัยมีส่วนแบ่งตลาดลดลงจนไม่ติดแม้กระทั่งใน 10 ลำดับแรกของกลุ่มผู้ส่งออกข้าวที่ส่งข้าวออกมากที่สุด แต่กลุ่มที่มีบทบาทเพิ่มขึ้นมาอย่างเห็นได้ชัดก็คือ กลุ่มนครหลวงค้าข้าว โดยมีส่วนแบ่งตลาดเพิ่มขึ้นจากเฉลี่ยร้อยละ 12.5 เป็นเฉลี่ยร้อยละ 19.58 รองลงมาคือกลุ่มเกษตรรุ่งเรืองที่มีส่วนแบ่งตลาดเพิ่มขึ้นจากเฉลี่ยร้อยละ 9.0 เป็นเฉลี่ยร้อยละ 12.79 นอกจากนี้ในรายชื่อของกลุ่มผู้ส่งออกข้าวที่ส่งข้าวออกมากที่สุด 10 ลำดับแรกยังมีบริษัทรายใหม่เข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นอีกด้วย เช่น บริษัทเอเชียไกลเด้นโรธ และบริษัทเพรซิเดนท อะกรี เทรดิง จำกัด

²²ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2546 คณะกรรมการแข่งขันทางการค้าที่มีนายอดิศักดิ์ โพธิ์รามิก เป็นประธานกรรมการ ได้อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542 มาตราที่ 25 กำหนดเกณฑ์อำนาจเหนือตลาดโดยใช้เกณฑ์แยกตามประเภทธุรกิจ โดยในเบื้องต้นนั้นจะเป็นหลักเกณฑ์ในส่วนของธุรกิจค้าปลีกและอุตสาหกรรมรถจักรยานยนต์ ซึ่งก่อให้เกิดข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติโดยกำหนดมูลค่าหรือส่วนแบ่งตลาดสูงๆ เพื่อให้ธุรกิจของพรรคพวกหลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ดังกล่าว จนถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2547 หลักเกณฑ์ดังกล่าวก็ยังไม่ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการกึ่งกรรองเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี จนนายวัฒนา เมืองสุข รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ขอถอนเรื่องออกมาเพื่อปรับหลักเกณฑ์อำนาจเหนือตลาดใหม่

จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของโครงสร้างตลาดผู้ส่งออกข้าว ในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา นั้นมีสาเหตุหลักมาจาก ความต้องการกระจายความเสี่ยงของผู้ประกอบการค้าข้าวส่งออกเนื่องจากกำไรของธุรกิจการค้าข้าวหรือสินค้าเกษตรขึ้นอยู่กับความต้องการในตลาดโลกและปริมาณผลผลิตที่ไม่ภายในประเทศในแต่ละปี ดังนั้นสินค้าเกษตรเช่นข้าว จึงอาจทำกำไรได้ในปีหนึ่ง แต่อาจจะขาดทุนได้ในปีต่อมา บริษัทผู้ส่งออกข้าวบางรายที่ประสบความสำเร็จในการค้าข้าวจึงพยายามกระจายความเสี่ยงในการประกอบธุรกิจตนไปยังกิจการอื่นๆ ตัวอย่างเช่น กลุ่มธนาพรชัยของตระกูลเลี้ยวไพรัตน์ ได้หันมาลงทุนในด้านอุตสาหกรรมปิโตรเคมี หรือกลุ่มเกษตรรุ่งเรืองของนายกิตติ ดำรงค์ชาญวนิช ที่หันมาลงทุนในอุตสาหกรรมกระดาษ การกระจายความเสี่ยงด้วยการลงทุนในธุรกิจอื่นๆของบริษัทผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่นั้นได้เปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการรายอื่นๆเข้ามาแย่งชิงส่วนแบ่งตลาดข้าวส่งออกแทนที่กลุ่มผู้นำเดิม

ประกอบกับบริษัทคู่แข่งได้ใช้กลยุทธ์เชิงรุกมากขึ้น ด้วยการดำเนินธุรกิจแบบกล้าเสี่ยง กล่าวคือบางบริษัทที่มีเงินทุนมากพอจะใช้วิธี Charter เรือเข้ามาและจัดส่งข้าวเอง แทนที่จะใช้บริการจากบริษัทเดินเรือ ทำให้สามารถลดต้นทุนค่าขนส่งได้ แต่วิธีการนี้บริษัทที่ส่งออกข้าว จำเป็นต้องรับความเสี่ยงในกรณีที่เรือขนส่งสินค้าอัปปางลง หรือในกรณีของกลุ่มเกษตรรุ่งเรืองที่ค้าข้าวด้วยการลอยเรือเพื่อรอคำสั่งซื้อของลูกค้าในยุโรปและแอฟริกาซึ่งช่วยลดต้นทุนในการเก็บรักษา แต่ต้องอาศัยความชำนาญในการค้าข้าว รวมถึงความแม่นยำในการประเมินสถานการณ์เป็นอย่างมาก ผลของการดำเนินกลยุทธ์ดังกล่าวส่งผลทำให้กลุ่มเกษตรรุ่งเรืองสามารถขึ้นเป็นผู้นำในการส่งออกข้าวของประเทศไทยได้ในช่วงปี พ.ศ. 2536-2540 (ดูตารางที่ 4.3)

อย่างไรก็ตามในช่วงปี พ.ศ. 2531-2540 นายกิตติ ดำรงค์ชาญวนิช ได้ให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมกระดาษมากเป็นพิเศษ ซึ่งจำเป็นต้องลงทุนด้วยจำนวนเงินที่สูงมาก จนต้องเสียตำแหน่งผู้นำในการส่งออกข้าวให้กับกลุ่มนครหลวงค้าข้าวในปี พ.ศ. 2541 เนื่องจากทางกลุ่มเกษตรรุ่งเรืองได้ทุ่มเทพย์การให้ บริษัทแอดวานซ์อะโกร จำกัด (มหาชน) โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เป็นแหล่งรายได้หลักของกลุ่มแทนที่บริษัทเกษตรรุ่งเรืองค้าข้าว (ณิพนัน, 2545)

จากผลการศึกษาข้างต้นชี้ให้เห็นว่าตลาดข้าวส่งออกมีการกระจุกตัวค่อนข้างสูง แต่เมื่อพิจารณาประกอบกับข้อมูลส่วนแบ่งตลาดของแต่ละบริษัทจากตารางที่ 4.3 และ 4.4 และลักษณะการดำเนินธุรกิจของกลุ่มบริษัทผู้ส่งออกข้าวที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าบริษัทที่เป็นผู้นำในการส่งออกข้าวต่างพยายามที่จะกระจายความเสี่ยงด้วยการหันไปลงทุนในธุรกิจอื่นๆเพื่อเป็นแหล่งได้หลัก มากกว่าการพยายามรักษาส่วนแบ่งตลาดค้าข้าวส่งออก ส่งผลทำให้องค์ประกอบของโครงสร้างตลาดผู้ส่งออกข้าวเปลี่ยนแปลงไป

ตารางที่ 4.1 ลำดับกลุ่มผู้ส่งออกข้าวที่ส่งข้าวออกมากที่สุด 10 อันดับแรก เฉลี่ย พ.ศ. 2527-2531

อันดับ	กลุ่มหรือบริษัท	ปริมาณส่งออกเฉลี่ยต่อปี (ตัน)	ร้อยละของปริมาณส่งออก
1	กลุ่มเกษตรรุ่งเรือง	550,213	12.5
2	กลุ่มธนาพรชัย	398,426	9.0
3	กลุ่มนครหลวงค้าข้าว	395,822	9.0
4	กลุ่มข้าวไชยพร	312,240	7.1
5	กลุ่มแสงทองค้าข้าว	240,156	5.5
6	กลุ่มรวมข้าวสยาม	217,373	4.9
7	กลุ่มไทยฟ้า	156,829	3.6
8	กลุ่มกิจพร	147,688	3.4
9	กลุ่มช่วยชวนค้าข้าว	142,883	3.2
10	บริษัทไรซ์แลนด์อินเตอร์	138,871	3.2
รวมผู้ส่งออกรายใหญ่ 10 กลุ่มแรก		2,700,501	61.3

ที่มา : อัมมาร สยามวาลา และวิโรจน์ ณ ระนอง (2533) โดยอาศัยข้อมูลจากสมาคมผู้ส่งออกข้าว
ออกต่างประเทศ

ตารางที่ 4.2 ลำดับกลุ่มผู้ส่งออกข้าวที่ส่งข้าวออกมากที่สุด 10 อันดับแรก เฉลี่ย พ.ศ. 2541-2546

อันดับ	กลุ่มหรือบริษัท	ปริมาณส่งออกเฉลี่ยต่อปี (ตัน)	ร้อยละของปริมาณส่งออก
1	กลุ่มนครหลวงฯ	1,269,975	19.58
2	กลุ่มเกษตรรุ่งเรือง	829,356	12.79
3	กลุ่มข้าวไชยพร	474,035	7.31
4	บริษัทเอเชียไกลเด้นไรซ์	395,957	6.11
5	กลุ่มไทยฟ้า	357,677	5.52
6	บริษัทเพรซิเดนท์ อะกรี เทรดดิ้ง	321,319	4.96
7	กลุ่มกมลกิจ	294,069	4.53
8	กลุ่มไทยมาพรรณ	264,739	4.08
9	กลุ่มบางซื่อฯ	224,518	3.46
10	บริษัทอุทัยโปรดิวส์	215,008	3.32
รวมผู้ส่งออกรายใหญ่ 10 กลุ่มแรก		4,646,653	71.66

ที่มา : สมาคมผู้ส่งออกข้าวต่างประเทศ

ตารางที่ 4.3 ร้อยละของปริมาณส่งข้าวออกของกลุ่มผู้ส่งออกข้าว 10 อันดับแรก ปี พ.ศ.2535 - 2540

หน่วย : ร้อยละ

อันดับ	2535	2536	2537	2538	2539	2540
1	กลุ่มข้าวไชยพร (10.9)	กลุ่มเกษตรรุ่งเรือง (11.5)	กลุ่มเกษตรรุ่งเรือง (15.8)	กลุ่มเกษตรรุ่งเรือง (21.2)	กลุ่มเกษตรรุ่งเรือง (19.6)	กลุ่มเกษตรรุ่งเรือง (15.7)
2	กลุ่มนครหลวงฯ (7.6)	กลุ่มข้าวไชยพร (9.0)	กลุ่มนครหลวงฯ (9.2)	กลุ่มนครหลวงฯ (12.1)	กลุ่มนครหลวงฯ (12.5)	กลุ่มนครหลวงฯ (13.2)
3	กลุ่มเกษตรรุ่งเรือง (6.5)	กลุ่มนครหลวงฯ (7.4)	กลุ่มข้าวไชยพร (7.3)	กลุ่มข้าวไชยพร (8.2)	กลุ่มข้าวไชยพร (9.1)	กลุ่มข้าวไชยพร (10.9)
4	กลุ่มธนาพรชัย (5.7)	กลุ่มธนาพรชัย (5.7)	กลุ่มกมลกิจ (6.0)	กลุ่มรวมข้าวสยาม (5.1)	กลุ่มป้วยเองตั้ง (4.2)	กลุ่มไทยฟ้า (5.2)
5	กลุ่มกมลกิจ (4.2)	กลุ่มกมลกิจ (5.2)	กลุ่มกิจพร (4.1)	กลุ่มกมลกิจ (3.7)	กลุ่มไทยฟ้า (4.1)	กลุ่มกมลกิจ (4.8)
6	กลุ่มแสงทองฯ (4.1)	กลุ่มไทยฟ้า (4.1)	กลุ่มช่วยชนฯ (3.8)	กลุ่มบางซื่อ (3.4)	กลุ่มบางซื่อ (4.1)	กลุ่มบางซื่อ (4.0)
7	กลุ่มไทยฟ้า (3.8)	ไรซ์แลนด์อินเตอร์ฯ (3.5)	กลุ่มบางซื่อ (3.8)	กลุ่มธนาพรชัย (3.3)	อุทัยโปรดิวส์ (4.1)	ไรซ์แลนด์อินเตอร์ฯ (4.0)

ที่มา : สมาคมผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศ

ตารางที่ 4.3 ร้อยละของปริมาณส่งข้าวออกของกลุ่มผู้ส่งออกข้าว 10 อันดับแรก ปี พ.ศ.2535 – 2540 (ต่อ)

หน่วย : ร้อยละ

อันดับ	2535	2536	2537	2538	2539	2540
8	โรซ์แลนด์อินเดอริฯ (3.7)	กลุ่มแสงทองฯ (3.4)	กลุ่มไทยฟ้า (3.7)	กลุ่มไทยฟ้า (3.2)	กลุ่มรวมข้าวสยาม (3.8)	กลุ่มรวมข้าวสยาม (3.8)
9	กลุ่มกิจพร (3.6)	กลุ่มกิจพร (3.3)	กลุ่มธนาพรชัย (3.4)	กลุ่มช่วยชนฯ (3.1)	กลุ่มกมลกิจ (3.2)	กลุ่มไทยมาพรรณฯ (3.7)
10	กลุ่มช่วยชนฯ (3.4)	เจียเม้ง (3.0)	กลุ่มรวมข้าวสยาม (3.4)	กลุ่มป้วยเฮงล้ง (2.9)	กลุ่มช่วยชนฯ (3.4)	อุทัยโปรดิวส์ (3.4)
บริษัทที่เป็น สมาชิกฯ	87.3	82.2	92.0	96.6	98.5	98.1
บริษัทที่ไม่เป็น สมาชิกฯ	12.7	17.8	8.0	3.4	1.5	1.9

ที่มา : สมาคมผู้ส่งออกข้าวต่างประเทศ

ตารางที่ 4.4 ร้อยละของปริมาณส่งข้าวออกของกลุ่มผู้ส่งออกข้าว 10 อันดับแรก ปี พ.ศ.2541 - 2546

หน่วย : ร้อยละ

อันดับ	2541	2542	2543	2544	2545	2546
1	กลุ่มนครหลวงฯ (15.4)	กลุ่มนครหลวงฯ (18.4)	กลุ่มนครหลวงฯ (18.2)	กลุ่มนครหลวงฯ (19.6)	กลุ่มนครหลวงฯ (17.9)	กลุ่มนครหลวงฯ (19.5)
2	กลุ่มเกษตรรุ่งเรือง (15.0)	กลุ่มเกษตรรุ่งเรือง (12.0)	กลุ่มเกษตรรุ่งเรือง (13.5)	กลุ่มเกษตรรุ่งเรือง (10.9)	กลุ่มเกษตรรุ่งเรือง (12.2)	เพรซิเดนท์ อะกริฯ (9.0)
3	กลุ่มข้าวไชยพร (9.1)	กลุ่มไทยฟ้า (5.1)	กลุ่มข้าวไชยพร (7.3)	กลุ่มข้าวไชยพร (6.8)	กลุ่มข้าวไชยพร (6.7)	กลุ่มเกษตรรุ่งเรือง (8.8)
4	กลุ่มรวมข้าวสยาม (6.5)	กลุ่มข้าวไชยพร (5.0)	กลุ่มไทยฟ้า (6.5)	กลุ่มกมลกิจ (5.4)	เอเชียไกลเดินไรซ์ (6.7)	กลุ่มข้าวไชยพร (7.3)
5	กลุ่มไทยฟ้า (4.7)	เพรซิเดนท์ อะกริฯ (4.5)	กลุ่มกมลกิจ (5.4)	กลุ่มไทยฟ้า (5.3)	เพรซิเดนท์ อะกริฯ (4.7)	เอเชียไกลเดินไรซ์ (7.2)
6	กลุ่มไทยมาพรรณฯ (4.6)	กลุ่มกมลกิจ (3.9)	กลุ่มบางซื่อฯ (3.6)	เอเชียไกลเดินไรซ์ (5.2)	กลุ่มไทยฟ้า (4.7)	กลุ่มไทยมาพรรณฯ (4.7)
7	กลุ่มกมลกิจ (3.6)	กลุ่มไทยมาพรรณฯ (3.5)	อุทัยโปรดิวส์ (3.4)	เพรซิเดนท์ อะกริฯ (3.6)	กลุ่มไทยมาพรรณฯ (3.8)	กลุ่มไทยฟ้า (4.7)

ที่มา : สมาคมผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศ

ตารางที่ 4.4 ร้อยละของปริมาณส่งข้าวออกของกลุ่มผู้ส่งออกข้าว 10 อันดับแรก ปี พ.ศ.2541 – 2546 (ต่อ)

หน่วย : ร้อยละ

อันดับ	2541	2542	2543	2544	2545	2546
8	กลุ่มบางซื่อฯ (3.5)	กลุ่มป้วยเฮงล้ง (3.5)	โรซ์แลนด์อินเตอร์ฯ (3.0)	กลุ่มไทยมาพรรณฯ (3.5)	กลุ่มกมลกิจ (3.6)	กลุ่มกมลกิจ (3.8)
9	อุทัยโปรดิวิส์ (2.9)	กลุ่มบางซื่อฯ (3.4)	เพรซิเดนท์ อะกริฯ (3.0)	อุทัยโปรดิวิส์ (3.4)	อุทัยโปรดิวิส์ (3.1)	อุทัยโปรดิวิส์ (3.0)
10	กลุ่มป้วยเฮงล้ง (2.8)	กลุ่มรวมข้าวสยาม (2.9)	กลุ่มไทยมาพรรณฯ (2.7)	กลุ่มบางซื่อฯ (3.1)	กลุ่มบางซื่อฯ (3.0)	กลุ่มบางซื่อฯ (2.8)
บริษัทที่เป็นสมาชิกฯ	87.3	82.2	92.0	96.6	98.5	98.1
บริษัทที่ไม่เป็นสมาชิกฯ	12.7	17.8	8.0	3.4	1.5	1.9

ที่มา : สมาคมผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศ

นอกเหนือจากการวัดอัตราวัดการกระจุกตัวหรือส่วนแบ่งการตลาดซึ่งเป็นการวิเคราะห์โครงสร้างตลาดในแง่การสร้างอำนาจเหนือตลาดแล้ว อุปสรรคในการเข้าสู่ตลาดจะช่วยในการอธิบายรูปแบบต่างๆที่จะทำให้ระดับการกระจุกตัวสูงหรือต่ำ (อำนาจพิเศษ มนุษย์, 2541:34) โดยอุปสรรคในการเข้าสู่ตลาดจะเป็นตัวลดแรงจูงใจและความสามารถของธุรกิจในการเข้ามาใหม่ ทั้งที่ธุรกิจเก่าสามารถทำกำไรได้สูง ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะวิเคราะห์อุปสรรคในการเข้าสู่ตลาดของผู้ส่งออก (Barrier to Entry) โดยแบ่งออกเป็นอุปสรรคทางกฎหมาย (Legal Barrier) และ อุปสรรคทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Barrier)

อุปสรรคทางกฎหมาย (Legal Barrier) ได้กระเปียบข้อบังคับต่างๆตามกฎหมายที่ระบุไว้สำหรับธุรกิจใดธุรกิจหนึ่ง อุปสรรคทางกฎหมายสำหรับตลาดข้าวส่งออก ได้แก่ พระราชบัญญัติการค้าข้าว พ.ศ. 2489 โดยการขอขึ้นทะเบียนเป็นผู้ส่งออกสำหรับนิติบุคคลนั้น ต้องได้รับอนุญาตให้เป็นผู้ประกอบการค้าข้าวประเภทค้าข้าวส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ ตามพระราชบัญญัติการค้าข้าว พ.ศ. 2489 จากกรมการค้าภายในก่อน ซึ่งจะต้องมีคุณสมบัติโดยสังเขปดังนี้

- (1) ต้องจดทะเบียน โดยมีวัตถุประสงค์ในการส่งข้าวออกไปจำหน่ายต่างประเทศ
- (2) มีโรงเก็บข้าวที่ได้รับอนุญาตจากกรมศุลกากรให้เป็นที่สำหรับตรวจเก็บ และบรรทุกข้าวลงเรือเพื่อส่งออกได้ ที่เป็นกรรมสิทธิ์หรือมีสิทธิครอบครอง โดยถูกต้องตามกฎหมาย
- (3) มีเงินทุนจดทะเบียนที่ได้เรียกชำระแล้วไม่น้อยกว่า 5 ล้านบาท
- (4) ต้องมีข่าวสารเป็นกรรมสิทธิ์ไม่น้อยกว่า 500 เมตริกตัน ภายใน 15 วัน ที่ได้รับหนังสืออนุญาต และตลอดเวลาที่ได้รับอนุญาตให้ค้าข้าว

การศึกษานี้พบว่าตามคุณสมบัติที่ระบุไว้ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งข้อกำหนดเหล่านี้ไม่ยากเกินกว่าที่จะปฏิบัติตามได้ หลักเกณฑ์ในการขอขึ้นทะเบียนเป็นผู้ส่งออกจึงเท่ากับเป็นการป้องกันมิให้ผู้ประกอบการที่มีแต่เงินทุนแต่ขาดความตั้งใจจริงในการค้าข้าวส่งออกเข้ามาในธุรกิจส่งออกข้าว เพราะการเข้าและออกจากวงการค้าข้าวบ่อยจนเกินไปอาจก่อให้เกิดความไม่เชื่อถือแก่บริษัทส่งข้าวออกต่างประเทศของไทยได้ ตัวอย่างเช่น กรณีที่ผู้ประกอบการได้รับคำสั่งซื้อจากลูกค้าในต่างประเทศและยังไม่มีข่าวสารเก็บอยู่ในโกดัง ในขณะที่ราคาข้าวสารภายในประเทศกลับสูงขึ้นส่งผลทำให้ผู้ประกอบการอาจขาดทุนได้และอาจตัดสินใจปิดบริษัทเพื่อไม่ปฏิบัติคำสั่งซื้อดังกล่าว

จากเหตุข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่าตลาดข้าวส่งออกมีอุปสรรคทางกฎหมายค่อนข้างต่ำ ดังจะเห็นได้จากจำนวนบริษัทที่จดทะเบียนเป็นผู้ส่งออกข้าวมีจำนวนมาก แต่จำนวนผู้ส่งออกจริงในแต่ละปีจะน้อยกว่าจำนวนบริษัทที่จดทะเบียนเป็นผู้ส่งออกข้าวเพราะผู้ส่งออกหลายรายจดทะเบียนขออนุญาตส่งออกไว้แต่ไม่ได้ส่งออกเลยในปีนั้นๆ

อุปสรรคทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Barrier) เป็นอุปสรรคที่เกี่ยวกับเงื่อนไขสำหรับผู้ประกอบการในการตัดสินใจว่าจะเข้าประกอบการในธุรกิจหนึ่งๆหรือไม่ โดยจะพิจารณาจากต้นทุนและกำไรของธุรกิจหนึ่งๆ ในด้านการค้าข้าวส่งออกนั้นพบว่า เงินทุน ความชำนาญในการค้าข้าว รวมถึงความแม่นยำในการประเมินสถานการณ์ มีส่วนสำคัญในการเป็นกำแพงกีดกันผู้ส่งออกรายใหม่ๆ บริษัทที่ดำเนินธุรกิจการส่งออกข้าวมานานและมีเงินทุนมากสามารถรับความเสี่ยงจากการรับซื้อข้าวเพื่อกักเก็บและเก็งกำไรจากการขึ้นลงของราคาข้าวได้ดีกว่าบริษัทรายใหม่ๆ รวมทั้งสามารถ Charter เรือเพื่อส่งออกข้าวได้เอง ส่งผลทำให้มีต้นทุนการขนส่งที่ต่ำกว่าบริษัทรายใหม่ๆ

จากการวิเคราะห์ในแง่ทฤษฎี พบว่าโครงสร้างตลาดข้าวส่งออกมีการกระจุกตัวค่อนข้างสูง โดยมีอุปสรรคทางกฎหมายในการเข้าสู่ตลาดต่ำ แต่มีอุปสรรคทางด้านเศรษฐกิจในการเข้าสู่ตลาดสูง โดยอาศัยความได้เปรียบทางด้านเงินทุนและประสบการณ์ในการค้าข้าว

4.2 พฤติกรรมตลาด

พฤติกรรมตลาด หมายถึง นโยบายของธุรกิจที่มีต่อตลาดสินค้าของตนและคู่แข่งชั้นธุรกิจต้องกำหนดนโยบายการตลาดในรูปแบบต่างๆ และนโยบายที่มีปฏิริยาโต้ตอบคู่แข่งชั้นการกระทำและปฏิริยาถือเป็นการสร้างพฤติกรรมตลาด (Pickering, J.F. อ้างถึงใน อำนวยเพ็ญมหนูสุข, 2541)

4.2.1 นโยบายของรัฐบาลที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมตลาด

ในสมัยรัฐบาลของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร รัฐบาลได้กำหนดนโยบายด้านการเกษตรหลายประการ โดยในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะศึกษานโยบายที่สำคัญ 3 นโยบายซึ่งส่งผลกระทบต่อการค้าข้าวส่งออก โดยเฉพาะในแง่ของพฤติกรรมตลาด นโยบายเหล่านี้ได้แก่

- (1) การกำหนดมาตรฐานการส่งออกข้าวหอมมะลิ
- (2) การร่วมมือกับประเทศผู้ส่งออกข้าว
- (3) การจัดตั้งตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า

การกำหนดมาตรฐานการส่งออกข้าวหอมมะลิ

การกำหนดมาตรฐานการส่งออกข้าวหอมมะลิ²³ ของกระทรวงพาณิชย์มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้าวหอมมะลิของไทยได้มาตรฐานโลกและเป็นมาตรฐานเดียวกัน โดยเชื่อว่าจะเป็นการเพิ่มมูลค่าข้าวไทยได้ ทั้งนี้มาตรฐานการส่งออกกำหนดให้ข้าวหอมมะลิที่จะส่งออกไปจำหน่ายในต่างประเทศต้องมีข้าวอื่นเจือปนไม่เกินร้อยละ 8 และต้องเป็นไปตามประกาศกระทรวงพาณิชย์ เรื่องการกำหนดมาตรฐานข้าวหอมมะลิส่งออก เช่น บรรจุภัณฑ์ กระจกอบ การตีตรา "Thai Hommali Rice" ต้องมีการออกใบรับรองจากสำนักงานมาตรฐานกรมการค้าต่างประเทศ โดยให้มีผู้ตรวจสอบ (Surveyor) ตรวจรับรองคุณภาพรวมทั้งมีเจ้าหน้าที่กรมศุลกากรร่วมตรวจสอบด้วย

²³ ข้าวหอมมะลิ หรือ ข้าวขาวดอกมะลิ (Jasmine Rice) ค้นพบครั้งแรกที่แหลมประดู่ อำเภอพนสนิมจังหวัดชลบุรี ในปี พ.ศ. 2488 และประกาศให้พันธุ์ข้าว "ขาวดอกมะลิ 4-2-105" เป็นพันธุ์รับรองโดยใช้ชื่อ "ขาวดอกมะลิ 105"

การกำหนดมาตรฐานการส่งออกข้าวหอมมะลิของกระทรวงพาณิชย์จึงถือเป็นความพยายามในการทำให้ผลิตภัณฑ์แตกต่างจากคู่แข่ง (Product Differentiation) กล่าวคือเป็นการทำให้ผลิตภัณฑ์ที่มีความแตกต่างจากสินค้าของคู่แข่ง ซึ่งอาจอยู่ในรูปของ ขนาด สี และหีบห่อ รวมถึงการวางตำแหน่งของผลิตภัณฑ์ว่าเป็นสินค้าระดับใด หรือ การค้นคว้าผลิตภัณฑ์ใหม่ ในทางการค้า นั้น เครื่องหมายการค้ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อผู้ประกอบการเพราะเป็นสิ่งดึงดูดให้ลูกค้าเข้ามาซื้อและบริโภคสินค้านั้น ในขณะที่เดียวกันก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงคุณภาพของสินค้านั้น²⁴

ในขณะที่กลุ่มพ่อค้าผู้ส่งออกข้าวเห็นว่านโยบายดังกล่าวเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เนื่องจากเหตุผล 3 ประการคือ

- (1) ต้นทุนในการตรวจสอบ รวมทั้งระยะเวลาในการตรวจสอบที่ค่อนข้างนาน เนื่องจากมีขั้นตอนการตรวจสอบหลายขั้นตอน ส่งผลทำให้ต้นทุนเพิ่มสูงขึ้น
- (2) ลักษณะของผู้บริโภคที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ลูกค้าในต่างประเทศส่วนใหญ่ต้องการผสมข้าวหอมมะลิกับข้าวอื่นเพื่อให้หุงแล้วเม็ดข้าวแข็งขึ้น หรือผสมเพื่อให้ราคาถูกลง เนื่องจากผู้ซื้อบางประเทศไม่ได้ต้องการแต่ข้าวหอมเพียงอย่างเดียว
- (3) การจัดการระบบเพาะปลูกข้าวที่ขาดมาตรฐาน การเพาะปลูกข้าวหอมมะลิของไทยนั้นไม่สามารถควบคุมให้เป็นมาตรฐานเดียวกันได้ เนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกของไทยแบ่งเป็นแปลงขนาดเล็กกระจุกกระจายกันไป อีกทั้งยังมีการเพาะปลูกข้ามสายพันธุ์อีกด้วย

24

ในธุรกิจค้าข้าวนั้นมีการสร้างสรรค์และใช้เครื่องหมายการค้ากันอย่างแพร่หลายทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เช่น เครื่องหมายการค้า HINODE ROYAL JASMINE ของ Ricegrowers Association of California เครื่องหมายการค้า JASMATI, KASMATI, TEXMATI, และ FLAVORED BY NATURE CHEF'S ORIGINALS ของ RiceTec ในประเทศไทยเองเครื่องหมายการค้าที่สำคัญ เช่น ข้าวหงษ์ทอง

การร่วมมือกับประเทศผู้ส่งออกข้าว

ประเทศไทยร่วมกับประเทศผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่อีก 4 ประเทศได้แก่ จีน อินเดีย ปากีสถานและเวียดนาม ซึ่งมีส่วนแบ่งในตลาดค้าข้าวโลกรวมกันมากกว่าร้อยละ 70 (ดูภาพที่ 4.2 ประกอบ) จัดตั้งคณะมนตรีว่าด้วยความร่วมมือข้าว (Council on Rice Trade Cooperation: CRTC) ในวันที่ 9 ตุลาคม 2545 ที่ผ่านมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตและการค้าระหว่างกัน รวมทั้งการรักษาเสถียรภาพราคาข้าวตลาดโลก²⁵

การร่วมมือกันระหว่างประเทศผู้ส่งออกข้าวน่าจะส่งผลทำให้ราคาข้าวในตลาดโลกในระยะสั้นปรับตัวสูงขึ้นและมีเสถียรภาพเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วความสำเร็จของการร่วมมือกันขายจะขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ ดังนี้

- (1) ลักษณะของสินค้าต้องมีคุณลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ ต้องไม่มีสินค้าที่ทดแทนกันได้ดีที่มีราคาไม่ต่างกันมากนัก
- (2) ต้องมีประสิทธิภาพในการควบคุมผลผลิตของโลก

ในกรณีของสินค้าข้าวนั้นพบว่า ตลาดข้าวโลกเป็นตลาดที่มีความบอบบางมาก (Thin Market) เนื่องจากแต่ละประเทศต่างมุ่งผลิตเพื่อบริโภคเองเป็นหลัก ถ้าปีใดสภาพภูมิอากาศดีจะส่งผลให้ประเทศต่างๆ สามารถผลิตข้าวได้มาก ข้าวที่เหลือจากการบริโภคจะถูกส่งออกมากขึ้น ส่งผลให้ราคาตกลง ในทางตรงกันข้ามหากราคาในตลาดโลกสูงขึ้น ประเทศที่พัฒนาแล้วบางประเทศสามารถเพิ่มผลผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า เนื่องจากในประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างอเมริกา ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น จะอุดหนุนชาวนาให้ได้รายได้หรือราคาที่สูงกว่าในตลาดโลก โดยใช้งบประมาณแผ่นดิน แต่ก็จำกัดเนื้อที่เพาะปลูกเอาไว้ ไม่ให้ผลิตมากกว่าที่กำหนด ดังนั้นหากผลของการร่วมมือกันระหว่างประเทศผู้ส่งออกข้าวทำให้ราคาข้าวในตลาดโลกสูงขึ้น ประเทศเหล่านี้สามารถขยายกำลังการผลิตได้ทันที

²⁵ โดยที่ประชุมรัฐมนตรีการค้าของทั้ง 5 ประเทศได้ตกลงว่าจะมีการจัดประชุมระดับรัฐมนตรีอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง จัดการประชุมระดับเจ้าหน้าที่อาวุโสอย่างน้อยปีละ 2 ครั้งและการประชุมระดับเลขานุการเป็นระยะๆ นอกจากนี้ยังได้ดำเนินการจัดตั้งเว็บไซต์ www.dft.moc.go.th/crtc เพื่อเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข้าวในทุกด้านของประเทศสมาชิก

ในส่วนของลักษณะสินค้าเองก็พบว่าข้าวก็มีสินค้าที่สามารถทดแทนกันได้ดี ได้แก่ ข้าวสาลี นอกจากนี้การเก็บรักษาข้าวก็มีต้นทุน การเก็บรักษาไว้เป็นเวลานานจะทำให้ข้าวมีโอกาสเสื่อมคุณภาพ

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจึงอาจสรุปได้ว่านอกจากข้าวจะมีสินค้าทดแทนแล้ว ประเทศผู้ส่งออกข้าวยังขาดประสิทธิภาพในการควบคุมผลผลิตของโลกอีกด้วย การร่วมมือกันระหว่างประเทศผู้ส่งออกข้าวจึงไม่น่าจะได้ผลจริง เพราะไม่มีเครื่องมือมาบังคับในแต่ละประเทศ ปฏิบัติตาม นอกจากนี้ประเทศผู้ส่งออกข้าวส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้ระบบผูกขาด มติร่วมกันของรัฐมนตรี แต่ละประเทศจึงอาจไม่สามารถบังคับผู้ส่งออกข้าวในแต่ละประเทศได้ทั้งหมด โดยเฉพาะประเทศไทยที่มีบริษัทผู้ส่งออกข้าวเป็นจำนวนมาก ดังนั้นในความเป็นจริงแล้วจึงไม่มีประเทศใดหรือกลุ่มใดสามารถกำหนดราคาข้าวในตลาดโลกได้

การจัดตั้งตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า

การจัดตั้งตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า²⁶ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเสถียรภาพของราคาสินค้าเกษตรในระยะยาวและลดความเสี่ยงจากความผันผวนของราคาสินค้าเกษตร เนื่องจากเกษตรกรและผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถทราบแนวโน้มของราคาสินค้าเกษตรในอนาคต เพราะการมีตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าจะเป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่างๆ เข้ามามีบทบาทในการใช้ข้อมูลที่ทันสมัยและแสวงหามาเพื่อป้องกันความเสี่ยงหรือเก็งกำไร ส่งผลทำให้ราคาสินค้าเกษตรเปลี่ยนแปลงไปอย่างสมเหตุสมผลมากขึ้น และเชื่อว่าในท้ายที่สุดตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าจะส่งผลทำให้

- (1) เกษตรกรมีอำนาจต่อรองมากขึ้นในการขายผลผลิตให้กับพ่อค้า
- (2) เกษตรกรขายสินค้าเกษตรได้ราคาสูงขึ้น เนื่องจากกลไกตลาดทำงานเต็มที่ซึ่งจะช่วยลดความผันผวนของราคาสินค้าเกษตรในต้นฤดูการ

²⁶ ตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทย (ต.ส.ล.) เป็นองค์กรที่ถูกจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติการซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้าปี พ.ศ. 2542 และเป็นตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าเพียงตลาดเดียว มีฐานะเป็นนิติบุคคลอิสระ โดยภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า (ก.ส.ล.) ทำหน้าที่ในการเป็นศูนย์กลางในการซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้าภายใต้กฎระเบียบที่ชัดเจน และสร้างความเป็นธรรมให้แก่ผู้ซื้อและผู้ขายในตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้า

- (3) เกษตรกรจะรวมกลุ่มกันเพื่อขายล่วงหน้าในตลาดล่วงหน้า เป็นการลดความเสี่ยงโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง

สำหรับสินค้าข้าว คณะกรรมการกำกับการซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้า (ก.ส.ล.) ได้อนุมัติให้ตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าแห่งประเทศไทยนำข้าวขาว 5% เข้าซื้อขายในตลาดฯเป็นลำดับแรกในไตรมาสแรกของปี 2547 เนื่องจากเห็นว่าข้าวขาว 5%ล่วงหน้าสามารถใช้เป็นเครื่องมือประกันความเสี่ยงสำหรับข้าวชนิดอื่นๆได้ดี

ถึงแม้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ซึ่งเป็นเกษตรกรหรือชาวนารายย่อยจะไม่สามารถใช้บริการตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าโดยตรง แต่ชาวนารายย่อยก็ได้รับประโยชน์จากการที่พ่อค้าคนกลางสามารถลดภาระความเสี่ยง ส่งผลทำให้ต้นทุนการตลาดลดลงช่วยยกราคาแก่เกษตรกรได้

ดังนั้น ตลาดสินค้าเกษตรล่วงหน้าจึงควรพัฒนาระบบการเผยแพร่ข้อมูล (Information Dissemination) ให้ทั่วถึง เพื่อประโยชน์ในการวางแผนการผลิตและการขายสินค้าของเกษตรกร ตัวอย่างเช่น การพัฒนาโครงสร้างและกฎระเบียบที่สนับสนุนให้ สหกรณ์การเกษตรหรือกลุ่มเกษตรกร หรือสถาบันเกษตรกร หรือโรงสีทำหน้าที่รวบรวมความต้องการของเกษตรกรรายย่อยและลดความเสี่ยงแทนเกษตรกรรายย่อย

4.2.2 พฤติกรรมการกำหนดราคา

ข้าวเป็นสินค้าที่มีความแตกต่างกันไม่มากนัก ประกอบกับมีสินค้าที่ใช้ทดแทนกันได้ดีซึ่งมีราคาใกล้เคียงกัน เช่น ข้าวสาลี ดังนั้นการใช้นโยบายการตลาดหรือพฤติกรรมการแข่งขันในรูปแบบอื่นๆที่ไม่ใช่ราคา เช่น การทำให้ผลิตภัณฑ์แตกต่างจากคู่แข่ง (Product Differentiation) จึงไม่ส่งผลกระทบมากนัก ดังนั้นการศึกษาพฤติกรรมตลาดในหัวข้อนี้จึงเน้นการศึกษา นโยบายราคาหรือพฤติกรรมกำหนดราคาเป็นหลัก เนื่องจากราคาจะสะท้อนสภาพตลาดทั้งหมดไว้แล้ว ทั้งข้อมูลทางด้านอุปสงค์ อุปทาน และข้อมูลข่าวสารอื่นๆที่เกี่ยวข้อง²⁷ โดยจะศึกษาว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการกำหนดราคาข้าวและมีกลุ่มใดบ้างที่เข้ามามีบทบาทในการกำหนดราคาข้าว ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับกลไกในการส่งผ่านราคาระหว่างตลาดต่างระดับเพิ่มมากขึ้น โดย

²⁷ ความสำคัญของข้อมูลข่าวสารในตลาดข้าวนั้นสามารถอ่านเพิ่มเติมได้ในประมวลความรู้เรื่องข้าว (อัมมาร สยามวาลา และวิโรจน์ ณ ระนอง, 2533: 338-344)

จะเริ่มพิจารณาจากการกำหนดราคาข้าวในระดับส่งออก การกำหนดราคาข้าวในระดับขายส่ง และการกำหนดราคาข้าวเปลือกภายในประเทศตามลำดับ

การกำหนดราคาข้าวสารในระดับส่งออก

คณะกรรมการรายงานราคาข้าว สภาหอการค้าแห่งประเทศไทยจะจัดการประชุมเป็นประจำทุกวันพุธที่สมาคมผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศ²⁸ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดราคาข้าวแต่ละชนิดที่ซื้อขายภายนอกประเทศรวมถึงราคาข้าวที่ซื้อขายภายในประเทศ โดยอาศัยข้อมูลจากผู้ส่งออกที่ได้รับจากการประมูลซื้อขายข้าวหรืออาจจะส่งตัวแทนออกไปร่วมประมูลข้าวในตลาดต่างประเทศโดยตรง รวมถึงอัตราแลกเปลี่ยน ทั้งนี้ราคาข้าวที่ถูกกำหนดดังกล่าวจะถูกนำไปใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจซื้อขายข้าวเพื่อการส่งออกและเป็นป้องกันมิให้บริษัทผู้ส่งออกข้าวที่เป็นสมาชิกสมาคมฯ ตัดราคาตัวเองอีกด้วย

ในขณะเดียวกันบริษัทนายหน้า Broker ระหว่างประเทศก็จะติดต่อมายังผู้ส่งออกไทยหลายๆรายพร้อมๆกันและจะให้ผู้ส่งออกจะให้ผู้ส่งออกไทยเสนอราคา ซึ่งบริษัทนายหน้าหรือบริษัทค้าข้าวระหว่างประเทศจะเจรจากับผู้ส่งออกไทยที่ให้ราคาต่ำที่สุดหรือเงื่อนไขอื่นที่ดีที่สุด หากต้องการสินค้าข้าวในปริมาณมากก็อาจจะเจรจาซื้อจากผู้ส่งออกหลายๆราย โดยจะแจ้งราคาเป็นราคา F.O.B.

การกำหนดราคาข้าวแต่ละชนิดที่ซื้อขายภายนอกประเทศของกลุ่มบริษัทผู้ส่งออกข้าวไทยจึงอาจมองได้ว่ามีลักษณะเป็นการรวมกลุ่มกันขาย (Cartel)²⁹ โดยมีลักษณะเป็น Cartel แบบอ่อน (Loose Cartel) กล่าวคือกลุ่มผู้ขายจะกำหนดราคาไว้เพื่อให้สมาชิกถือปฏิบัติ โดยมี

²⁸ วัตถุประสงค์ในการก่อตั้งสมาคมผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศคือการเป็นศูนย์กลางความร่วมมือของบริษัทผู้ส่งออกข้าวที่เป็นสมาชิก เช่น การเป็นตัวแทนในการเจรจาต่อรองและปรึกษากับทางรัฐบาลไทยในเรื่องนโยบายที่จะส่งผลกระทบต่อการค้าข้าวและเป็นศูนย์รวมที่ทำหน้าที่การบริหารข้าวสารและการติดต่อทางการค้าให้สมาชิก ปัจจุบันสมาคมผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศมีสมาชิกเป็นบริษัทผู้ส่งออกข้าวทั้งหมด 169 บริษัท ในจำนวนนี้มีตัวแทนบริษัทที่เป็นสมาชิกจำนวน 33 ราย ดำรงตำแหน่งเป็นคณะกรรมการบริหารสมาคมโดยมีวาระครั้งละ 2 ปี

²⁹ การรวมกลุ่มกันขาย (Cartel) คือการตกลงกันระหว่างผู้ขายโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะลดจำนวนการผลิตหรือเพื่อที่จะ ขจัดการแข่งขันให้หมดไป การรวมกลุ่มกันขายเป็นความพยายามในการแสวงหากำไรร่วมกัน (Joint Profits) ให้สูงที่สุด แล้วนำมาแบ่งปันกันระหว่างสมาชิกให้เท่ากันๆ หรือให้เท่ากับที่ตกลงกันได้ก่อน ผลประโยชน์จำนวนสูงสุดทั้งหมดที่สมาชิกของ Cartel ได้รับจะเป็นการรวมปริมาณผลผลิตของสมาชิกแต่ละคนให้เท่ากับปริมาณของผลผลิตที่ผู้ผูกขาดจะกระทำได้และราคาสินค้าจะเท่ากับราคาสินค้าของผู้ผูกขาด

เงื่อนไขว่าผู้ขายจะไม่ลดราคาให้ต่ำกว่าราคาที่ตั้งไว้ (Non-price Competition)³⁰ อย่างไรก็ตาม ผลของการรวมกลุ่มกันขายในกรณีนี้จะได้ผลหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลักษณะของสินค้า กล่าวคือควรจะเป็นสินค้าที่มีความแตกต่างกันและไม่มีสินค้าที่ใช้ทดแทนกันได้ดีซึ่งมีราคาใกล้เคียงกัน ในขณะที่สินค้าข้าวไม่มีลักษณะดังกล่าว นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความตั้งใจ ผลประโยชน์รวมถึงความไว้วางใจของกลุ่มบริษัทผู้ส่งออกข้าวอีกด้วย

การกำหนดราคาข้าวสารในระดับขายส่ง

การกำหนดราคาข้าวสารในตลาดกรุงเทพฯ เริ่มจากขั้นตอนการซื้อขายกันระหว่างโรงสี ผู้ส่งออกและผู้ค้าข้าวสารในตลาดกรุงเทพฯ ผ่านทางนายหน้า(หญิง) โดยหญิงจะส่งพนักงาน (แก๊งก์) นำตัวอย่างข้าวของโรงสีที่ตนเป็นตัวแทนอยู่ไปเสนอบuyerให้ผู้ส่งออกในทุกเช้าวันจันทร์ถึงวันศุกร์ และรับราคาเสนอซื้อจากผู้ส่งออกหลายราย (มีค่าเท่ากับราคาส่งออกที่ผู้ส่งออกไปประมูลขายได้มาหรือราคาที่นายหน้าจากต่างประเทศเสนอซื้อเข้ามาหักด้วยค่าใช้จ่ายในการส่งออกและกำไรที่ตั้งไว้) ในแต่ละวันแจ๊งบกลับไปยังหญิง หญิงก็จะทราบของผู้ส่งออกรายใดมีความต้องการข้าวมากน้อยเพียงใด โดยดูจากราคาที่ผู้ส่งออกเสนอมาและแจ๊งโรงสีที่ตนเป็นตัวแทนทราบ ถ้าผู้ส่งออกมีความต้องการมากโรงสีก็จะเสนอขายในราคาที่สูงขึ้น ถ้าสามารถตกลงกันได้ ราคานี้จะเป็นราคาที่โรงสีขายได้

สำหรับการตกลงซื้อขายระหว่างโรงสีกับผู้ค้าส่งข้าวสารในตลาดกรุงเทพฯ มีขั้นตอนเดียวกันกับผู้ส่งออกแต่ต่างที่ว่าโรงสีมักยึดราคาของผู้เสนอซื้อของผู้ส่งออกเป็นสำคัญ นอกจากนี้ราคาที่โรงสีขายให้ผู้ขายส่งมักสูงกว่าราคาที่ขายให้กับผู้ส่งออก เนื่องจากการขายให้ผู้ขายส่งเป็นการขายในปริมาณที่น้อยกว่าและมักเป็นการขายเชื่อ

การกำหนดราคาข้าวเปลือกภายในประเทศ

เนื่องจากตลาดกรุงเทพฯเป็นศูนย์กลางของการค้าข้าวและเป็นศูนย์กลางในการประสานอุปสงค์ทั้งจากภายในประเทศและจากต่างประเทศเข้ากับอุปทานที่มีอยู่ ราคาข้าว ณ

³⁰ โดยปกติการแบ่งปันการขายระหว่างสมาชิก Cartel มีสองวิธีคือ Non-price Competition และ Quotas วิธีแรกกลุ่มผู้ขายจะกำหนดราคาไว้เพื่อให้สมาชิกถือปฏิบัติ โดยมีเงื่อนไขว่าผู้ขายจะไม่ลดราคาให้ต่ำกว่าราคาที่ตั้งไว้ ส่วนวิธีที่สองนั้นไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่ชัดในการกำหนด แต่ในทางปฏิบัติการกำหนดโควตา ระหว่างสมาชิกขึ้นอยู่กับความสามารถในการต่อรองของบริษัท อย่างไรก็ตามวิธีที่นิยมใช้กันคือการกำหนดจากสถิติการค้าหรือไม่ก็พิจารณาจากความสามารถในการผลิตของบริษัท

ตลาดกรุงเทพฯจะส่งผลกระทบต่อราคาข้าวในพื้นที่ต่างๆ³¹ โดยผู้ส่งออกและพ่อค้าขายส่งภายในประเทศ จะเจรจาราคาข้าวที่จะซื้อกับร้านหยงซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของโรงสี เมื่อโรงสีรับรู้ราคาของข้าว ชนิดคุณภาพต่างๆที่ผู้ส่งออกต้องการซื้อในขณะนั้นก็จะนำราคาดังกล่าวมาคิดคำนวณเป็นราคาที่จะรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาหรือพ่อค้ารวบรวมข้าวเปลือก โดยพิจารณาว่าข้าวเปลือก 1 เกวียน นั้นมีอัตราการสีเท่าใดจากปัจจัยที่แตกต่างกันไปตามความชื้นหรือพันธุ์ข้าวหรือพื้นที่ปลูกข้าว รวมถึงคุณภาพการสีของโรงสีเอง โรงสีจะนำอัตราการสีดังกล่าวมาประมาณเป็นรายรับที่จะได้ จากการขายข้าวชนิดต่างๆ หักด้วยค่าใช้จ่ายที่โรงสีจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ เช่น ต้นทุนในการสีข้าว ค่าขนถ่ายและค่าขนส่งบรรทุก ค่านายหน้า (ร้านหยง) และค่ากระสอบบรรจุข้าว (โดยทั่วไปราคาข้าวที่ใช้กันอยู่เป็นราคาข้าวที่ไม่รวมค่ากระสอบ) ก็จะได้ราคาขั้นต้นที่โรงสีจะใช้เป็นเกณฑ์ในการ ในการรับซื้อข้าวเปลือกต่อไป (อัมมาร สยามวาลา และวิโรจน์ ณ ระนอง, 2533: 231)

³¹ นอกจากตลาดกรุงเทพฯแล้ว ผลจากการวิเคราะห์การเชื่อมโยงราคาพบว่า การกำหนดราคาข้าวในตลาดก้านั้นทรงนั้น มีการอ้างอิงกับราคาส่งออกโดยตรงเช่นเดียวกับราคาขายส่ง ณ ตลาดกรุงเทพฯ ดังตลาดทำข้าวก้านั้นทรงจึงเป็นแหล่งกำหนดราคาข้าวเปลือกและราคาจะถูกถ่ายทอดไปยังตลาดอื่นๆในท้องถิ่นนั้น เช่นเดียวกันกับตลาดกรุงเทพฯ (อิสราพร ตระกูลพรนิมิต, 2545)

4.2.3 การทดสอบการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกัน

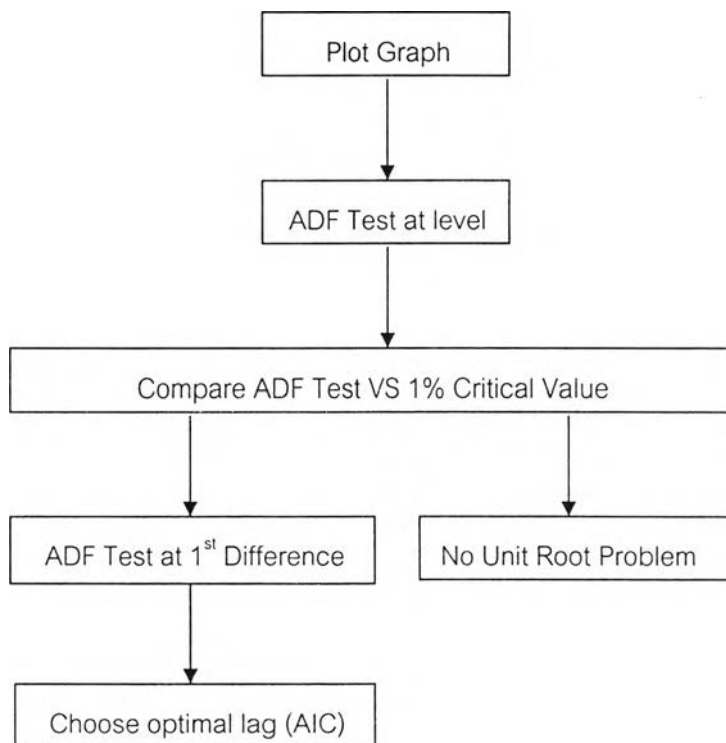
ในส่วนของผลการวิเคราะห์จะแบ่งออกเป็น 3 ส่วนตามลำดับขั้นของการศึกษา ได้แก่ (1) การทดสอบคุณสมบัติ Stationary (2) การทดสอบความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพระยะยาว (3) การทดสอบการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกัน

4.2.3.1 การทดสอบคุณสมบัติ Stationary ด้วย Unit Root Test

การทดสอบ Unit Root เป็นการทดสอบคุณสมบัติ Stationary ของตัวแปรเพื่อป้องกันปัญหาความสัมพันธ์ไม่แท้จริง (Spurious Regression) ซึ่งจะส่งผลต่อความน่าเชื่อถือในการวิเคราะห์ โดยในการศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการทดสอบ Unit Root โดยใช้การทดสอบ Augmented Dickey Fuller โดยขั้นตอนของการทดสอบมีดังนี้

- (1) Plot กราฟแต่ละตัวแปรเพื่อดูว่าข้อมูลมี Interception หรือ Trend หรือไม่
- (2) ทำการทดสอบ ADF Test โดยเริ่มการทดสอบที่ At level เพื่อดูว่าตัวแปรมี Unit Root หรือไม่ ทั้งนี้จะต้องกำหนดการเลือก Interception และ Trend ให้เหมาะสมกับลักษณะของข้อมูล โดยดูจากกราฟที่ Plot ในขั้นตอนที่ 1 ในขั้นตอนนี้เราจะได้อ่านค่า ADF Test Statistic
- (3) เปรียบเทียบค่า ADF Test Statistic ที่ได้กับค่า 1% Critical Value ว่าสามารถปฏิเสธสมมติฐานถึงการมีอยู่ของ Unit Root หรือไม่ ถ้าค่า ADF Test Statistic ที่ได้ มีค่าน้อยกว่า 1% Critical Value แสดงว่าเราไม่สามารถปฏิเสธได้ ในขั้นต่อไปจะต้องทำการทดสอบ ADF Test at 1st Difference ต่อไป เพื่อดูว่าตัวแปรดังกล่าวที่มีคุณสมบัติ Non – stationary นั้น จะมีคุณสมบัติ Stationary เมื่ออยู่ในรูปผลต่างลำดับที่ 1 หรือไม่
- (4) ทำการทดสอบ ADF Test at 1st Difference ด้วยวิธีการเดิม หากสามารถปฏิเสธสมมติฐานได้ แสดงว่าข้อมูลมีคุณสมบัติ Stationary เมื่ออยู่ในรูปผลต่างลำดับที่ 1

- (5) ทำการเลือก Lag ที่เหมาะสมโดยสามารถเลือกได้จากการดูค่า Akaike Information Criterion (AIC) หรือ Schwarz Criterion (SC) ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ จะทำการเลือก Lag ที่ให้ค่า AIC ต่ำที่สุดมาอธิบาย

ภาพที่ 4.4 ขั้นตอนการทดสอบ Unit Root

ทั้งนี้ ในการทดสอบ Unit Root ครั้งนี้จะแบ่งตัวแปร 6 ตัวแปรออกเป็น 3 กลุ่ม ตามชั้นคุณภาพของข้าว โดยแบ่งเป็นราคาข้าวส่งออกและราคาข้าวขายส่งรายสัปดาห์ของข้าวหอมมะลิ 100% ชั้น 2 ข้าวขาว 100% ชั้น 2 และข้าวขาว 25% เลิศ³²

³²ราคาข้าวขายส่งในแต่ละชั้นคุณภาพนั้นจะใช้ราคาข้าวใหม่เป็นข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์ เนื่องจากเป็นที่นิยมส่งออกไปต่างประเทศมากกว่าข้าวเก่า

ข้าวเก่า หมายถึง ข้าวสารที่ได้จากการสีข้าวเปลือกหลังเก็บเกี่ยวมากกว่า 4-6 เดือน นิยมบริโภคภายในประเทศ คุณภาพในการหุงต้มจะขึ้นหม้อ ไม่แฉะ เมล็ดข้าวจะรวน ไม่เกาะติดกันเป็นก้อน น้ำข้าวจะไม่ขุ่น นิยมบริโภคในขณะที่ข้าวสุกกำลังร้อนเพราะถ้าแห้งเป็นเม็ดข้าวจะแข็งกระด้าง

ข้อมูลราคาข้าวส่งออกจะได้จากสมาคมผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศ ซึ่งจะมี คณะอนุกรรมการรายงานราคาข้าว สภาหอการค้าแห่งประเทศไทยจัดการประชุมเป็นประจำทุกวันพุธ โดยผู้วิจัยจะแปลงข้อมูลราคาดังกล่าวเป็นบาทต่อตันด้วยอัตราแลกเปลี่ยน ณ วันที่มีการ รายงานราคาข้าว เพื่อให้สอดคล้องกับราคาข้าวภายในประเทศที่อนุกรรมการรายงานราคาข้าว กำหนดขึ้นในวันเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของราคาข้าวภายในประเทศนั้นผู้วิจัยจะใช้ข้อมูลราคาข้าว ขายส่ง ณ ตลาดกรุงเทพฯ ที่ได้จากกรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ในการวิเคราะห์การ ส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกัน โดยจะนำข้อมูลราคาขายส่ง ณ ตลาดกรุงเทพฯ รายงานมาหาค่าเฉลี่ยรายสัปดาห์นับตั้งแต่วันแรกหลังการประชุมของอนุกรรมการรายงานราคาจนถึงวันที่ อนุกรรมการรายงานราคาข้าวประชุมในครั้งถัดไป เพื่อชี้ให้เห็นถึงการส่งผ่านราคาจากตลาด ส่งออกมายังตลาดขายส่งภายในประเทศ

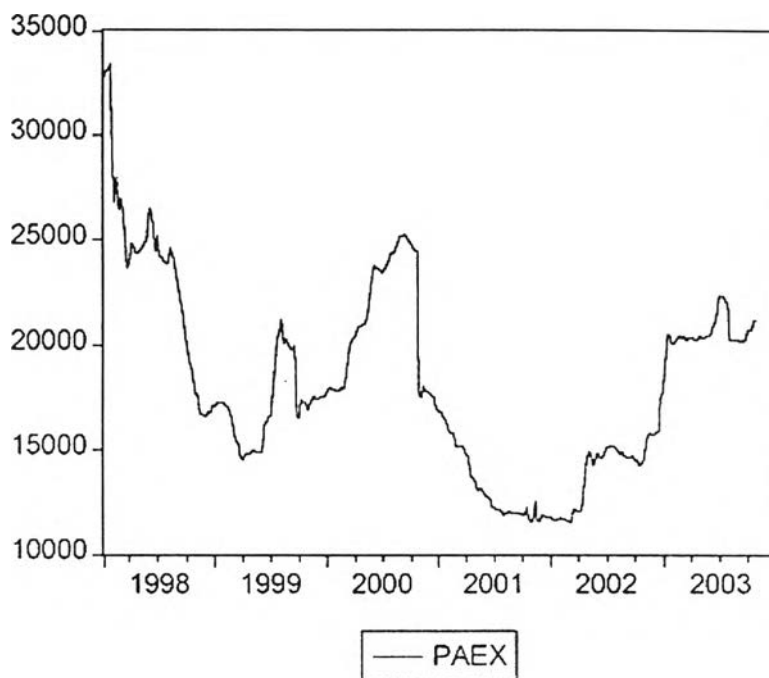
หลังจากได้ข้อมูลราคาข้างต้นครบแล้ว การทดสอบ Unit Root จะเริ่มจากการ พิจารณาลักษณะของอนุกรมเวลาของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาอันได้แก่ PAEX, PAIN, PBEX, PBIN, PCEX และ PCIN จากภาพที่ 4.5-4.10 เพื่อให้ทราบว่าอนุกรมเวลาแต่ละตัวมีส่วนประกอบ ของ Drift Term หรือ Drift Term และ Trend หรือไม่

จากภาพจะเห็นได้ว่าอนุกรมเวลาของตัวแปร PBEX, PBIN, PCEX และ PCIN แสดง ส่วนประกอบ Trend ในขณะที่ตัวแปร PAEX และ PAIN จะสังเกตเห็นส่วนประกอบของ Trend ไม่ ชัดเจนนัก อย่างไรก็ตาม การทดสอบคุณสมบัติ Stationary ของตัวแปรดังกล่าวจะสมมติให้มี ส่วนประกอบของของ Drift Term และ Trend ทั้งนี้เพื่อแยกผลกระทบของทั้ง Drift Term และ Trend ออกจากการทดสอบ และจะทดสอบตัวแปรทุกตัวด้วยวิธี Augmented Dickey-Fuller Test โดยเริ่มทดสอบในรูป At level ซึ่งจะใช้ค่า Akaike Information Criterion (AIC) ในการเลือกค่า ความล่าช้าที่เหมาะสม (Optimal Lag)

ข้าวใหม่ หมายถึง ข้าวสารที่ได้จากการสีข้าวเปลือกหลังจากการเก็บเกี่ยวไม่นานนัก นิยมส่งไป จำหน่ายต่างประเทศ คุณภาพในการหุงต้มจะไม่ขึ้นหม้อ เม็ดข้าวจะเกาะติดกันเป็นก้อนและค่อนข้างแฉะ เนื่องจากข้าวใหม่จะมียางข้าวมาก ขณะหุงต้มจะมีกลิ่นหอม ที่สังเกตเห็นได้ชัดคือน้ำข้าวจะข้นกว่าข้าวเก่า

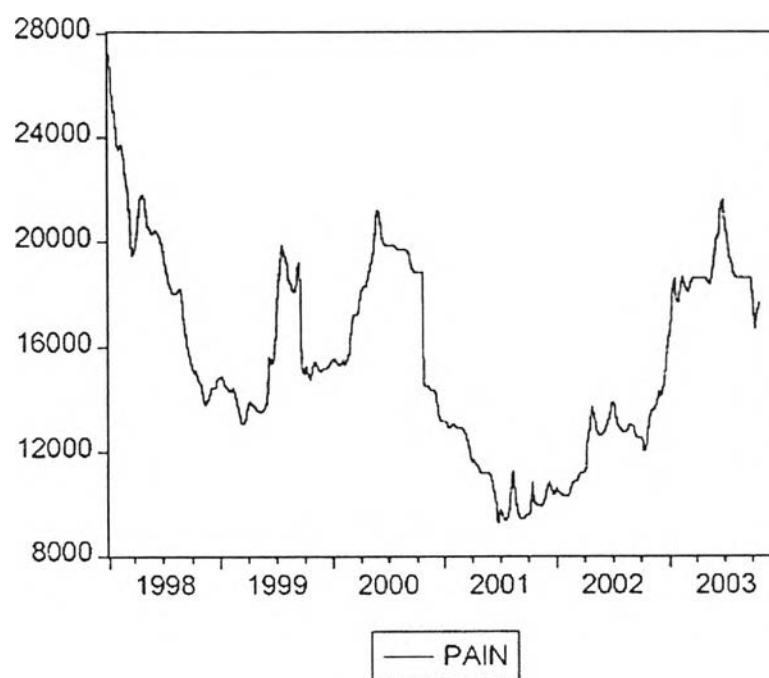
ภาพที่ 4.5 การเคลื่อนไหวของราคาส่งออกข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 ปี พ.ศ. 2541-2546

หน่วย : บาท/ตัน

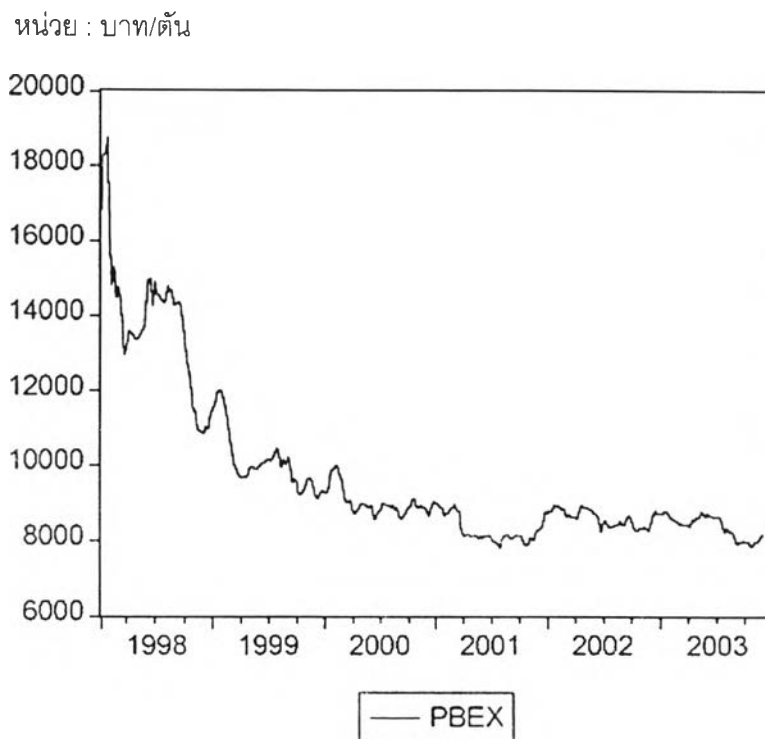

ภาพที่ 4.6 การเคลื่อนไหวของราคาขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 ปี พ.ศ. 2541-2546

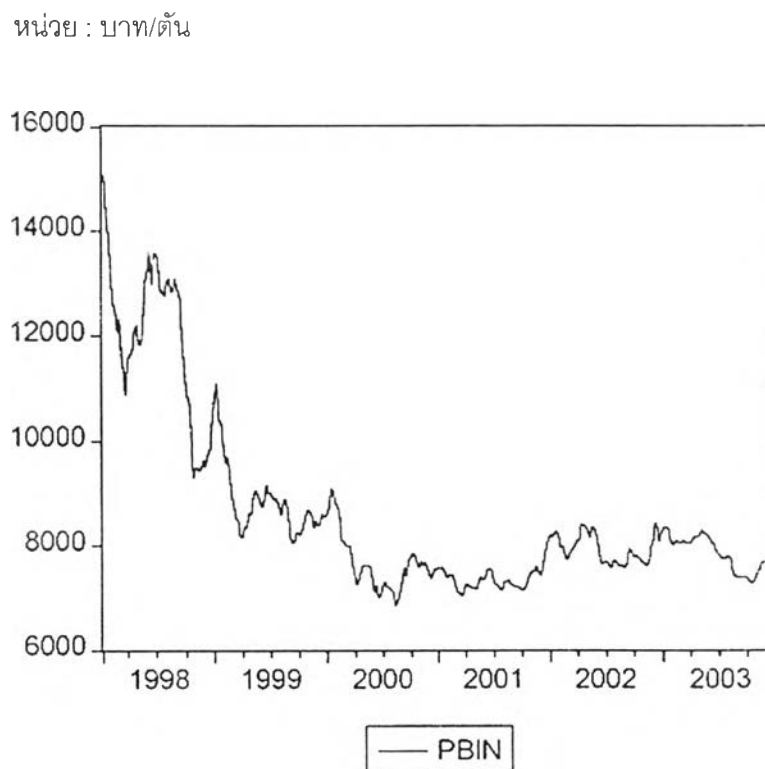
หน่วย : บาท/ตัน

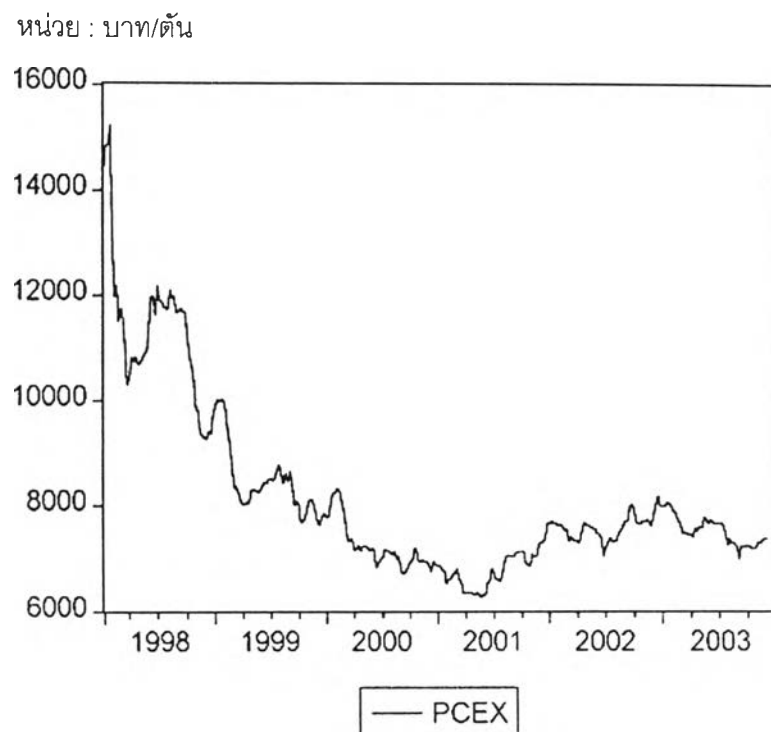
ภาพที่ 4.7 การเคลื่อนไหวของราคาส่งออกข้าวสารเจ้าชนิด 100 % ชั้น 2 ปี พ.ศ. 2541-2546

ภาพที่ 4.8 การเคลื่อนไหวของราคาขายส่งข้าวสารเจ้าชนิด 100 % ชั้น 2 ปี พ.ศ. 2541-2546

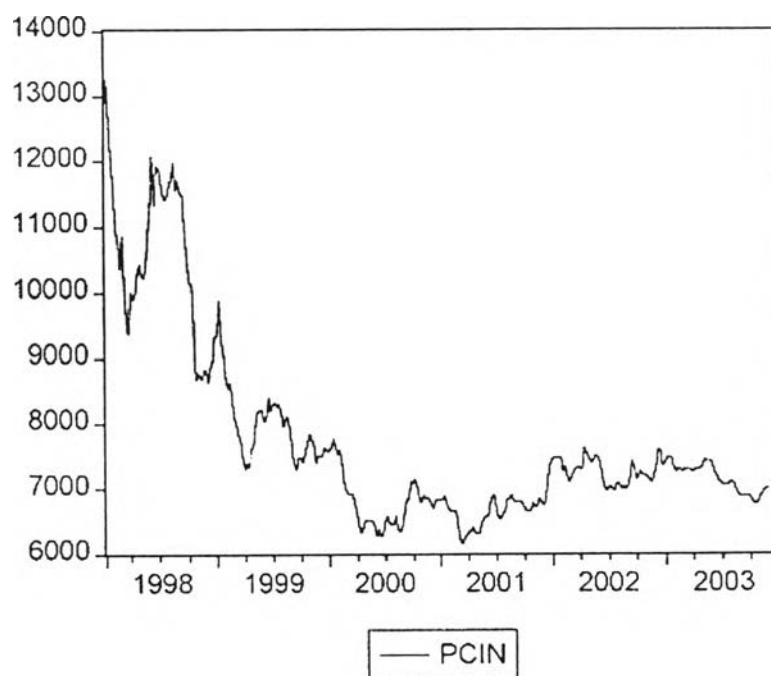

ภาพที่ 4.9 การเคลื่อนไหวของราคาส่งออกข้าวสารเจ้าชนิด 25 % เลิศ ปี พ.ศ. 2541-2546

ภาพที่ 4.10 การเคลื่อนไหวของราคาขายส่งข้าวสารเจ้าชนิด 25 % เลิศ ปี พ.ศ. 2541-2546

หน่วย : บาท/ตัน

จากตารางที่ 4.5 ผลการทดสอบคุณสมบัติ Stationary ของตัวแปรในรูปแบบ At level ของตัวแปรทั้ง 6 ตัว พบว่าตัวแปรทั้งหมดมีคุณสมบัติ Non-stationary ที่ระดับนัยสำคัญร้อยละ 1 หรือที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 แสดงให้เห็นว่าตัวแปรทั้งหมดมี Unit Root ดังนั้นจึงต้องนำข้อมูลไปหาผลต่างลำดับที่ 1 (First Difference) แล้วนำไปทดสอบคุณสมบัติ Stationary อีกครั้ง

ตารางที่ 4.5 ผลการทดสอบ ADF Test at level³³

Variable	ADF Statistic	Optimal Lag (p)	1% Critical Value	5% Critical Value	Null Hypothesis
PAEX	-2.603111	1	-3.988737	-3.424775	No reject
PAIN	-2.621628	1	-3.988737	-3.424775	No reject
PBEX	-2.054620	14	-3.989580	-3.425184	No reject
PBIN	-1.982228	12	-3.989365	-3.425080	No reject
PCEX	-1.405459	16	-3.989798	-3.425290	No reject
PCIN	-1.387517	11	-3.989259	-3.425028	No reject

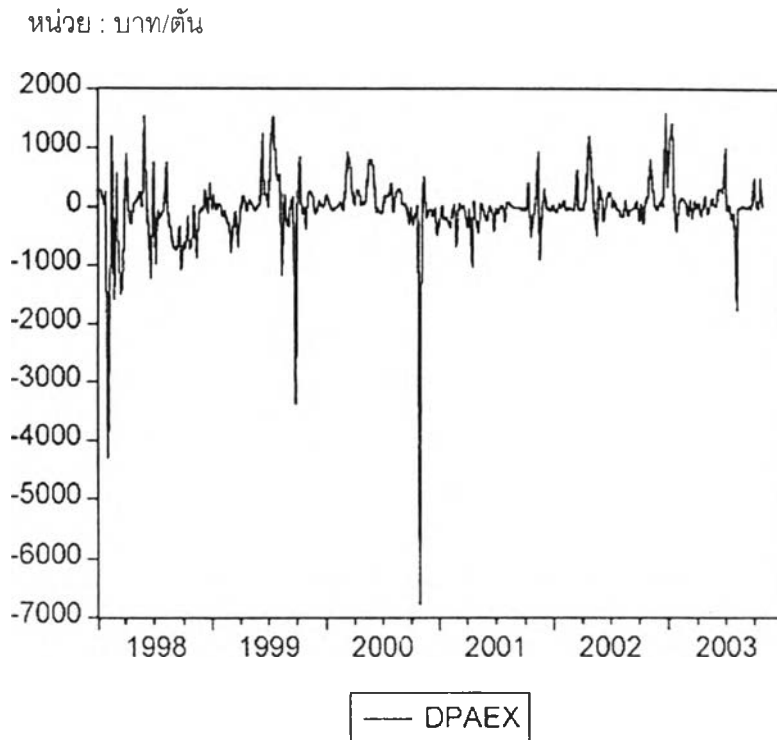
ที่มา: จากการคำนวณ

สำหรับการทดสอบคุณสมบัติ Stationary ของตัวแปรในรูปแบบผลต่างลำดับที่ 1 จะต้องพิจารณารากพหุนามเวลาของตัวแปรในรูปแบบผลต่างครั้งที่ 1 เช่นเดียวกัน เพื่อให้ทราบว่าตัวแปรดังกล่าวมีส่วนประกอบของ Intercept หรือ Intercept และ Trend หรือไม่

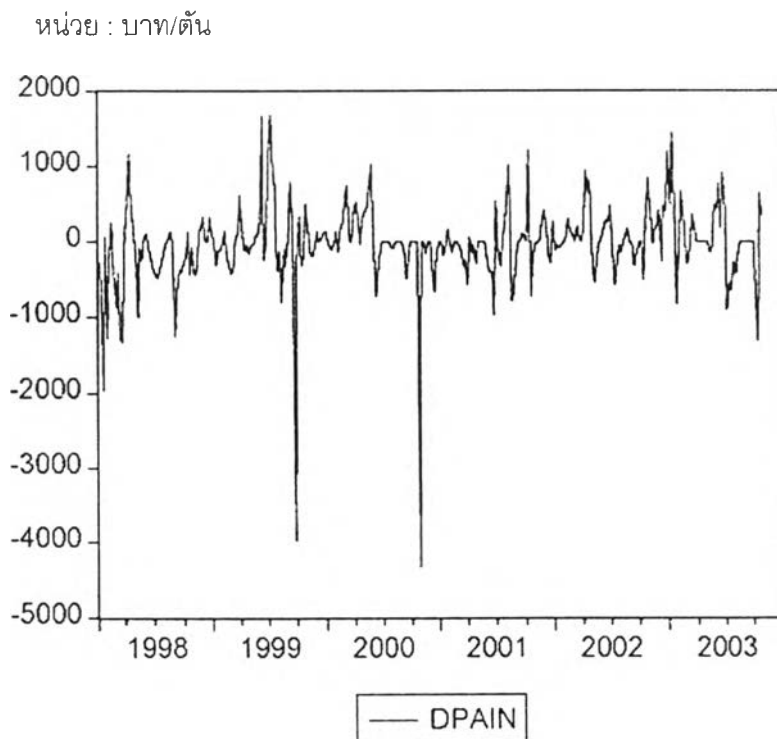
จากภาพที่ 4.11-4.16 จะเห็นได้ว่าอนุกรมเวลาของตัวแปรทุกตัวไม่มีส่วนประกอบของ Drift Term และ Trend เนื่องจากข้อมูลไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามเวลา การทดสอบคุณสมบัติ Stationary ของตัวแปรดังกล่าวจึงสมมติไม่ให้มีส่วนประกอบของ Drift Term และ Trend และจะทดสอบตัวแปรทุกตัวด้วยวิธี Augmented Dickey-Fuller Test โดยใช้ค่า Akaike Information Criterion (AIC) ในการเลือกค่าความล่าช้าที่เหมาะสม (Optimal Lag)

³³ ดูรายละเอียดของผลการทดสอบ ADF Test at level ได้ในภาคผนวก ก

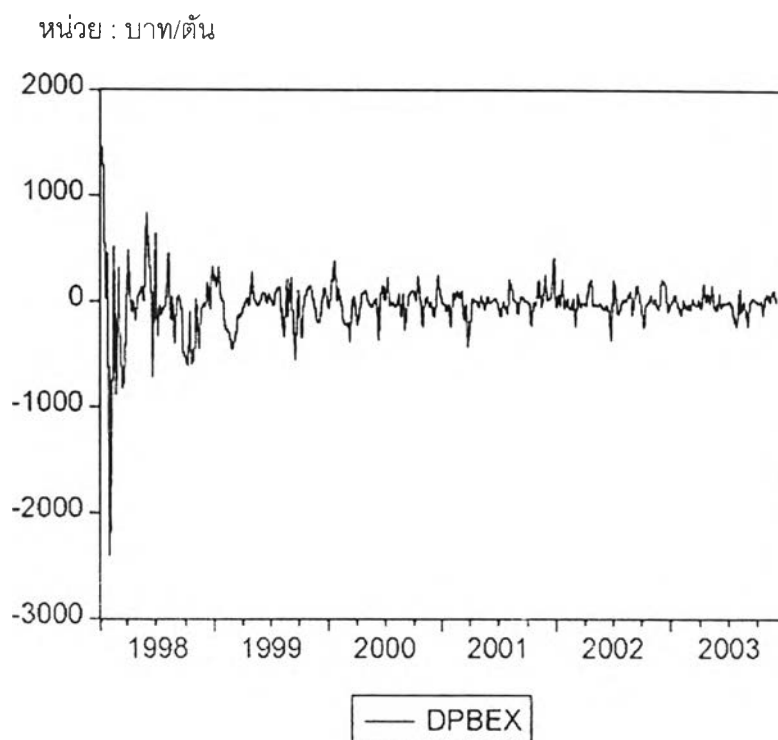
ภาพที่ 4.11 ผลต่างลำดับที่ 1 ของราคาส่งออกข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 ปี พ.ศ. 2541-2546

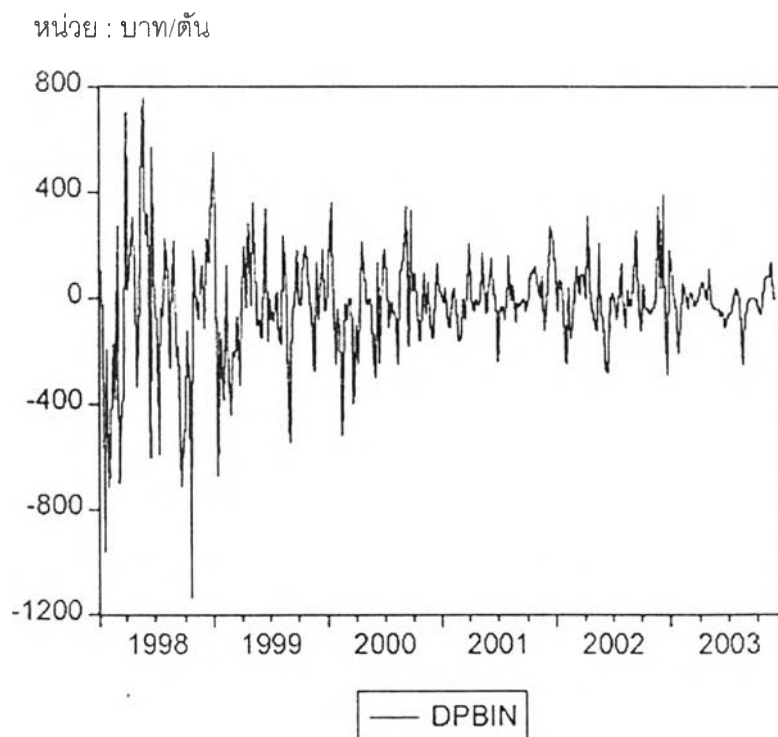
ภาพที่ 4.12 ผลต่างลำดับที่ 1 ของราคาขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 ปี พ.ศ. 2541-2546

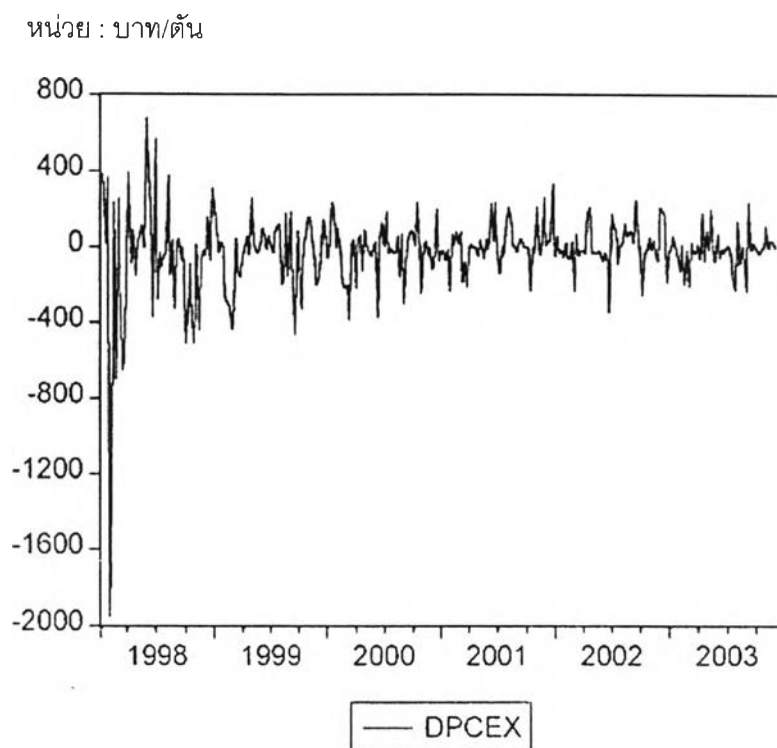
ภาพที่ 4.13 ผลต่างลำดับที่ 1 ของราคาส่งออกข้าวขาว 100 % ชั้น 2 ปี พ.ศ. 2541-2546

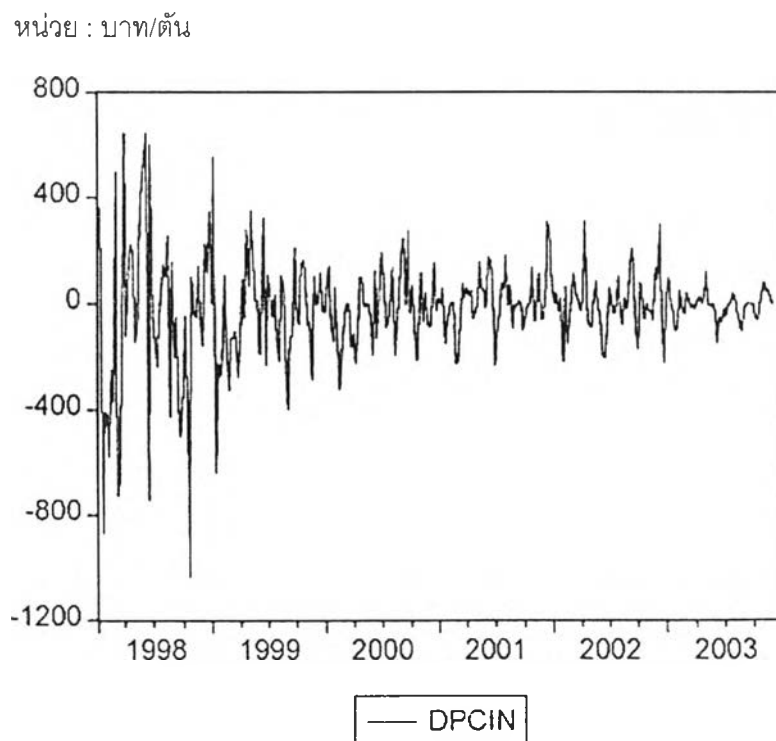
ภาพที่ 4.14 ผลต่างลำดับที่ 1 ของราคาขายส่งข้าวขาว 100% ชั้น 2 ปี พ.ศ. 2541-2546

ภาพที่ 4.15 ผลต่างลำดับที่ 1 ของราคาส่งออกข้าวสารเจ้าชนิด 25 % เลิศ ปี พ.ศ. 2541-2546

ภาพที่ 4.16 ผลต่างลำดับที่ 1 ของราคาขายส่งข้าวสารเจ้าชนิด 25 % เลิศ ปี พ.ศ. 2541-2546

จากตารางที่ 4.6 จะเห็นได้ว่าในการทำ ADF Test at 1st Difference แสดงให้เห็นว่าทุกตัวแปรสามารถปฏิเสธสมมติฐานหลัก ดังนั้นทุกตัวแปรจึงมีคุณสมบัติ Stationary เมื่ออยู่ในรูปผลต่างลำดับที่ 1 ด้วยความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าตัวแปร PAEX, PAIN, PBEX, PBIN, PCEX และ PCIN ทุกตัว Integrated กันที่อันดับหนึ่ง หรือ [PAEX, PAIN, PBEX, PBIN, PCEX, PCIN] ~ I(1)]

ตารางที่ 4.6 ผลการทดสอบ ADF Test at 1st Difference³⁴

Variable	ADF Statistic	Optimal Lag (p)	1% Critical Value	5% Critical Value	Null Hypothesis
PAEX	-14.95209	0	-2.572642	-1.941877	Reject
PAIN	-13.60121	0	-2.572642	-1.941877	Reject
PBEX	-5.743396	16	-2.572933	-1.941918	Reject
PBIN	-5.716511	11	-2.572798	-1.941899	Reject
PCEX	-8.627315	2	-2.572566	-1.941867	Reject
PCIN	-7.492934	10	-2.572771	-1.941895	Reject

ที่มา: จากการคำนวณ

4.2.3.2 การตรวจสอบความสัมพันธ์ระยะยาวโดยการทำ Cointegration

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้การทดสอบ Cointegration ตามวิธีการ Engle-Granger (EG) หรือ Augmented Engle-Granger (AEG) Test ซึ่งเป็นการตรวจสอบโดยพิจารณาคุณสมบัติของค่าตัวประกอบที่คำนวณได้จากสมการถดถอย Cointegrating Regression ว่ามีคุณสมบัติเป็น Stationary หรือไม่ ถ้าพบว่าค่าตัวประกอบที่เป็นส่วนประกอบเชิงเส้นตรง (Linear Combination) ของตัวแปรที่มีลักษณะเป็น Stationary ก็แสดงว่าตัวแปรที่พิจารณามีคุณสมบัติเป็น Cointegration

³⁴ ดูรายละเอียดของผลการทดสอบ ADF Test at 1st Difference ได้ในภาคผนวก ก

กำหนดตัวแบบสมการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างราคาข้าวส่งออกและราคาข้าวขายส่งแยกตามชั้นมาตรฐานข้าว³⁵ ดังต่อไปนี้

- (1) สมการถดถอยซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างราคาส่งออกข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 และราคาขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2

$$PAIN_t = C_1 + C_2 * PAEX_t + u_t \quad \text{---(4.1)}$$

- (2) สมการถดถอยซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างราคาส่งออกข้าวขาว 100 % ชั้น 2 และราคาขายส่งข้าวขาว 100 % ชั้น 2

$$PBIN_t = C_1 + C_2 * PBEX_t + u_t \quad \text{---(4.2)}$$

- (3) สมการถดถอยซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างราคาส่งออกข้าวขาว 25 % เลิศ และราคาขายส่งข้าวขาว 25 % เลิศ

$$PCIN_t = C_1 + C_2 * PCEX_t + u_t \quad \text{---(4.3)}$$

จากสมการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างราคาข้าวส่งออกและราคาข้าวขายส่งดังกล่าวข้างต้นสามารถหาค่าตัวรบกวนดังนี้

$$u_t \text{ (ECT01)} = PAIN_t - C_1 - C_2 * PAEX_t \quad \text{--- (4.4)}$$

$$u_t \text{ (ECT02)} = PBIN_t - C_1 - C_2 * PBEX_t \quad \text{--- (4.5)}$$

$$u_t \text{ (ECT03)} = PCIN_t - C_1 - C_2 * PCEX_t \quad \text{--- (4.6)}$$

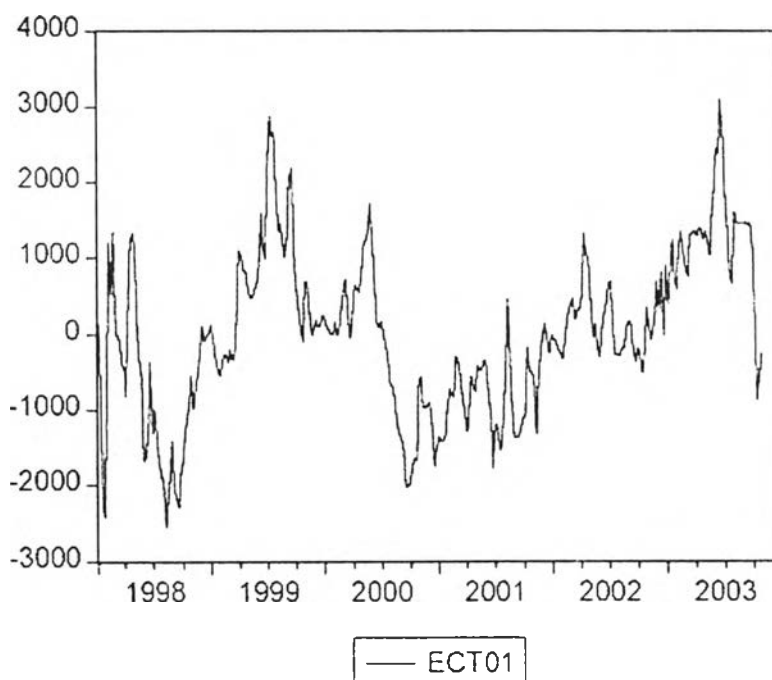
³⁵ จากสมการถดถอยแสดงความสัมพันธ์ระหว่างราคาข้าวส่งออกและราคาข้าวขายส่งแยกตามชั้นคุณภาพข้าว ในภาคผนวก ข พบว่าทุกสมการมีค่า R^2 สูงมาก ในขณะที่ค่า Durbin-Watson กลับมีค่าต่ำมาก ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหา Spurious regression ได้

สำหรับการทดสอบคุณสมบัติ Stationary ของตัวรบกวนจะต้องพิจารณารูป
อนุกรมเวลาของตัวรบกวนในรูป At level เพื่อให้ทราบว่าตัวรบกวนดังกล่าวมีส่วนประกอบของ
Intercept หรือ Intercept และ Trend หรือไม่

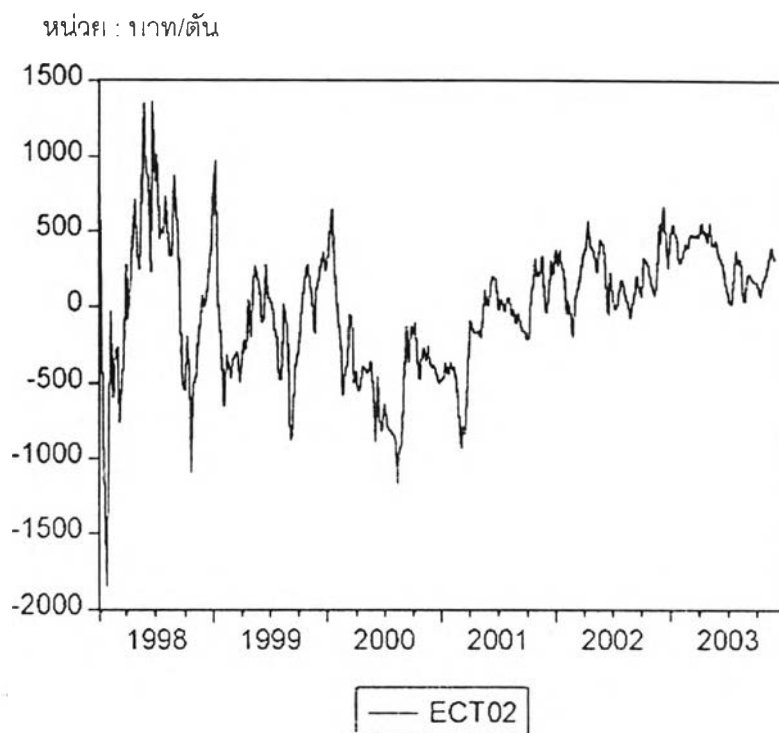
จากภาพที่ 4.17-4.19 จะเห็นได้ว่าอนุกรมเวลาของตัวรบกวนทุกตัวไม่มี
ส่วนประกอบของ Drift Term และ Trend เนื่องจากข้อมูลไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามเวลา การ
ทดสอบคุณสมบัติ Stationary ของตัวแปรดังกล่าวจึงสมมติไม่ให้มีส่วนประกอบของ Drift Term
และ Trend และจะทดสอบตัวแปรทุกตัวด้วยวิธี Augmented Dickey-Fuller Test โดยใช้ค่า
Akaike Information Criterion (AIC) ในการเลือกค่าความล่าช้าที่เหมาะสม (Optimal Lag)

ภาพที่ 4.17 ตัวรบกวนของสมการถดถอยซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างราคาส่งออกข้าวหอม
มะลิ 100 % ชั้น 2 และราคาขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 (ECT01)

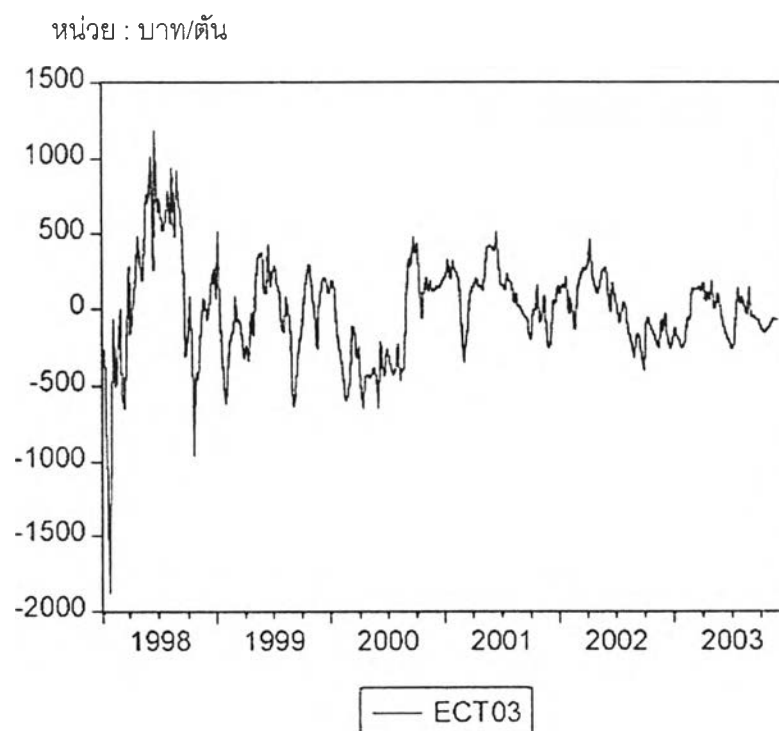
หน่วย : บาท/ตัน

ภาพที่ 4.18 ตัวบวกรวนของสมการถดถอยซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างราคาส่งออกข้าวขาว 100 % ชั้น 2 และราคาขายส่งข้าวขาว 100 % ชั้น 2 (ECT02)

ภาพที่ 4.19 ตัวบวกรวนของสมการถดถอยซึ่งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างราคาส่งออกข้าวขาว 25 % เลิศ และราคาขายส่งข้าวขาว 25 % เลิศ (ECT03)

จากตารางที่ 4.7 ผลการทดสอบคุณสมบัติ Stationary ของตัวรบกวนในรูป At level ของตัวรบกวนทั้ง 3 ตัว พบว่าตัวรบกวนทั้งหมดมีคุณสมบัติ Stationary ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 แสดงให้เห็นว่าตัวแปรราคาในแต่ละชั้นคุณภาพของข้าวมีความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพระยะยาวตามแนวคิดของ Engle และ Granger (1987)³⁶ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือราคาข้าวขายส่งมีความสัมพันธ์ในระยะยาวกับราคาข้าวส่งออกในทุกชั้นคุณภาพของข้าว

ตารางที่ 4.7 ผลการทดสอบ Cointegration ด้วยวิธี ADF Test at level³⁷

Variable	ADF Statistic	Optimal Lag (p)	1% Critical Value	5% Critical Value	Null Hypothesis
ECT01	-4.136581	1	-2.572642	-1.941877	Reject
ECT02	-3.245448	1	-2.572771	-1.941895	Reject
ECT03	-4.569848	10	-3.455141	-2.871029	Reject

ที่มา: จากการคำนวณ

³⁶ แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่อง Cointegration ได้รับการพัฒนาจากนักเศรษฐมิติ 2 ท่านคือ ของ Engle และ Granger (1987) ที่ให้ข้อสรุปทางทฤษฎีว่า ข้อมูลอนุกรมเวลาดังแต่ 2 ชุดอาจมีความสัมพันธ์ในลักษณะ เคลื่อนไหวไปพร้อมๆกัน ในสภาพที่แน่นอน (steady State) ความสัมพันธ์ดังกล่าวเรียกว่า Cointegration ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของตัวแปรในระยะสั้น (Short-run Dynamic) และแนวโน้มของดุลยภาพระยะยาวของตัวแปร (Long-run Equilibrium) ระหว่างสองตัวแปรหรือมากกว่า

³⁷ ดูรายละเอียดของผลการทดสอบ Cointegration ด้วยวิธี ADF Test ได้ในภาคผนวก ข

4.2.3.3 การทดสอบการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันด้วยแบบจำลอง ECM

จากหัวข้อที่ 4.2.3.2 พบว่าราคาข้าวขายส่งภายในประเทศและราคาข้าวส่งออกมีความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพในระยะยาว (Cointegration) ทำให้สามารถกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ในระยะสั้นระหว่างตัวแปรเหล่านี้ได้ในลักษณะของ Error Correction Model (ECM) แยกตามชั้นมาตรฐานข้าว เพื่ออธิบายกระบวนการปรับตัวในระยะสั้นของตัวแปรต่างๆ เพื่อเข้าสู่ ดุลยภาพระยะยาวได้ตามทฤษฎี Granger Representative Theorem ได้และสามารถแบ่ง Error Correction Term ออกเป็นสองส่วนเพื่อใช้ในการทดสอบสมมติฐานว่ามีการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันได้ดังสมการที่ 4.7

$$\Delta P_{At} = \alpha_0 + \alpha_1 \Delta P_{Bt} + \alpha_2^+ ECT_{t-1}^+ + \alpha_2^- ECT_{t-1}^- + \alpha_3(L) \Delta P_{At-1} + \alpha_4(L) \Delta P_{Bt-1} + \varepsilon_t \quad \text{---(4.7)}$$

โดย P_A คือ ราคาข้าวขายส่งภายในประเทศ

P_B คือ ราคาข้าวส่งออกต่างประเทศ

$$ECT_{t-1} = P_{At} - \beta_0 - \beta_1 P_{Bt}$$

$\alpha_3(L)$ และ $\alpha_4(L)$ หมายถึง Lag Polynomials

ถ้า $ECT_{t-1} \geq 0$ แล้ว $ECT_{t-1}^- = ECT_{t-1}$ หรือ $ECT_{t-1}^+ = 0$ ในกรณีอื่นๆ

ถ้า $ECT_{t-1} < 0$ แล้ว $ECT_{t-1}^+ = ECT_{t-1}$ หรือ $ECT_{t-1}^- = 0$ ในกรณีอื่นๆ

ตัวแปร ECT_{t-1} คือค่า Error Correction Term ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงค่าที่เบี่ยงเบนออกจากดุลยภาพระยะยาว ในขณะที่ค่าสัมประสิทธิ์ของ ECT_{t-1} จะควรมีค่าเป็นลบ เพราะจะช่วยชี้ให้เห็นว่าค่าความคลาดเคลื่อนดังกล่าวจะได้รับการแก้ไขให้ลดน้อยลงในระยะสั้นเพื่อกลับเข้าสู่ระดับความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพระยะยาวระหว่างตัวแปร

สำหรับการกำหนดตัวแบบสมการ ECM โดยเฉพาะจำนวนค่าความล่าช้า (Lag) นั้น จะเลือกให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริง³⁸ ประกอบกับค่า Adjusted R^2 และค่า AIC ซึ่งจะใช้ในการพิจารณาว่าตัวแปรค่าความล่าช้าที่เพิ่มเข้าไปนั้นจะช่วยทำให้แบบจำลองมีความเหมาะสมเพิ่มมากขึ้นหรือไม่

³⁸ ใน สุนันทา ดันพัฒนา (2539) พบว่าราคาในเดือนปัจจุบันมีความสัมพันธ์กับราคาในเดือนที่ผ่านมาแล้ว ไม่เกิน 2 เดือน ในการเลือกจำนวนค่าความล่าช้าจึงกำหนดให้ค่าความล่าช้าสูงสุดไม่เกิน 8 ช่วงเวลาหรือ 8 สัปดาห์

ผลจากการทดสอบ Cointegration ที่พบว่าราคาส่งออกข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 และราคาขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 มีความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพระยะยาวระหว่างกัน ทำให้สามารถกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ในระยะสั้นระหว่างตัวแปรเหล่านี้ได้ในลักษณะของ ECM (Error Correction Model) และจากการประมาณค่าสมการ ECM ดังกล่าวข้างต้น (สมการที่ 4.8) พบว่า

- (1) การเปลี่ยนแปลงระยะสั้นของราคาส่งออกข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 มีผลกระทบในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อราคาขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 (เครื่องหมายของค่าพารามิเตอร์ของตัวแปรราคาส่งออกมีค่าเป็นบวกและค่า t-Statistic มีค่าสูงมาก) โดยเมื่อราคาส่งออกข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 เปลี่ยนแปลงไป 1 บาทจะส่งผลทำให้ราคาขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 เปลี่ยนแปลงไป 0.57 บาท ในทิศทางเดียวกันด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99
- (2) สัมประสิทธิ์ของ Error Correction Term ในแบบจำลองการปรับตัวยุติระยะสั้นมีค่าเป็นลบทั้งในกรณีค่าความคลาดเคลื่อนมีค่ามากกว่าศูนย์และในกรณีที่ค่าความคลาดเคลื่อนมีค่าน้อยกว่าศูนย์ ซึ่งเป็นไปตามหลักการของ Cointegration and Error Correction Approach
- (3) ในกรณีที่สภาพที่ไร้ดุลยภาพ ($P_{At} - \beta_0 - \beta_1 P_{Bt}$) หรือผลต่างระหว่างค่าที่แท้จริง (Actual Values) กับค่าระยะยาวหรือค่าที่ดุลยภาพของราคาข้าวขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 มีค่ามากกว่าศูนย์นั้น ค่าความคลาดเคลื่อนดังกล่าวจะถูกปรับแก้ให้ลดลงด้วยขนาดร้อยละ 8.66 ต่อสัปดาห์ ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95
- (4) ในกรณีที่สภาพที่ไร้ดุลยภาพ ($P_{At} - \beta_0 - \beta_1 P_{Bt}$) หรือผลต่างระหว่างค่าที่แท้จริง (Actual Values) กับค่าระยะยาวหรือค่าที่ดุลยภาพของราคาข้าวขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 มีค่าน้อยกว่าศูนย์นั้น ค่าความคลาดเคลื่อนดังกล่าวจะถูกปรับแก้ให้ลดลงช้ามากจนอาจกล่าวได้ว่าความเร็วในการปรับตัวดังกล่าวมีค่าเท่ากับศูนย์ เนื่องจากค่าสัมประสิทธิ์ของ Error Correction Term หรือ ECT_{t-1} มีค่า t-Statistic ที่ต่ำมาก จนไม่สามารถปฏิเสธสมมติฐานว่าค่าสัมประสิทธิ์ดังกล่าวมีค่าไม่แตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญ

- (5) จากข้อ (3) และ (4) ซึ่งให้เห็นการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันทางบวก (ความเร็ว) กล่าวคือเมื่อราคาขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 ในปัจจุบันสูงเกินกว่าระดับดุลยภาพระยะยาวแล้ว ราคาข้าวขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 ก็จะปรับตัวลดลงด้วยขนาดร้อยละ 8.66 ในสัปดาห์ต่อมา แต่ถ้าราคาขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 ในปัจจุบันลดลงต่ำกว่าระดับดุลยภาพระยะยาวแล้วราคาข้าวขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 ก็จะไม่ปรับตัวขึ้นในสัปดาห์ถัดไปทันที

$$\begin{aligned} \Delta \text{PAIN}_t = & 25.14130 + 0.567413 \cdot \Delta \text{PAEX}_t - 0.086598 \cdot \text{ECT01}_{t-1}^+ - 0.029492 \cdot \text{ECT01}_{t-1}^- \\ & [36.59421] \quad [0.034801] \quad [0.041137] \quad [0.042519] \\ & + 0.198635 \cdot \Delta \text{PAIN}_{t-1} - 0.069386 \cdot \Delta \text{PAEX}_{t-1} - 0.086482 \cdot \Delta \text{PAIN}_{t-2} \\ & [0.057161] \quad [0.044785] \quad [0.058219] \\ & + 0.050949 \cdot \Delta \text{PAEX}_{t-2} \quad \text{---(4.8)} \\ & [0.044790] \end{aligned}$$

$$\text{Adjusted } R^2 = 0.503158 \quad \text{Durbin-Watson stat} = 2.001952$$

ตัวเลขในวงเล็บ [*] ของสมการคือค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

โดย PAIN_t คือ ราคาส่งออกข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2

PAEX_t คือ ราคาขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2

ECT01_{t-1} คือ ค่า Error Correction Term ของสมการ ECM ระหว่างราคาส่งออกข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2 และราคาขายส่งข้าวหอมมะลิ 100 % ชั้น 2

ในส่วนของผลการทดสอบ Cointegration ที่พบว่าราคาส่งออกข้าวหอม 100 % ชั้น 2 และราคาขายส่งข้าวหอม 100 % ชั้น 2 มีความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพระยะยาวระหว่างกันทำให้สามารถกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ในระยะสั้นระหว่างตัวแปรเหล่านี้ได้ในลักษณะของ ECM และจากการประมาณค่าสมการ ECM ดังกล่าวข้างต้น (สมการที่ 4.9) พบว่า

- (1) การเปลี่ยนแปลงระยะสั้นของราคาส่งออกข้าวขาว 100 % ชั้น 2 มีผลกระทบในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อราคาขายส่งข้าวขาว 100 % ชั้น 2 (เครื่องหมายของค่าพารามิเตอร์ของตัวแปรราคาส่งออกมีค่าเป็นบวกและค่า t-Statistic มีค่าค่อนข้างสูง) โดยเมื่อราคาส่งออกข้าวขาว 100 % ชั้น 2 เปลี่ยนแปลงไป 1 บาท จะส่งผลทำให้ราคาข้าวขายส่งข้าวขาว 100 % ชั้น 2 เปลี่ยนแปลงไป 0.31 บาท ในทิศทางเดียวกันด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99
- (2) สัมประสิทธิ์ของ Error Correction Term ในแบบจำลองการปรับตัวระยะสั้นมีค่าเป็นลบทั้งในกรณีค่าความคลาดเคลื่อนมีค่ามากกว่าศูนย์และในกรณีที่ค่าความคลาดเคลื่อนมีค่าน้อยกว่าศูนย์ ซึ่งเป็นไปตามหลักการของ Cointegration and Error Correction Approach
- (3) ในกรณีที่สภาพที่ไร้ดุลยภาพ ($P_{At} - \beta_0 - \beta_1 P_{Bt}$) หรือผลต่างระหว่างค่าที่แท้จริง (Actual Values) กับค่าระยะยาวหรือค่าที่ดุลยภาพของราคาข้าวขายส่งข้าวขาว 100 % ชั้น 2 มีค่ามากกว่าศูนย์นั้น ค่าความคลาดเคลื่อนดังกล่าวจะถูกปรับแก้ให้ลดลงด้วยขนาดร้อยละ 14.15 ต่อสัปดาห์ ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95
- (4) ในกรณีที่สภาพที่ไร้ดุลยภาพ ($P_{At} - \beta_0 - \beta_1 P_{Bt}$) หรือผลต่างระหว่างค่าที่แท้จริง (Actual Values) กับค่าระยะยาวหรือค่าที่ดุลยภาพของราคาข้าวขายส่งข้าวขาว 100 % ชั้น 2 มีค่าน้อยกว่าศูนย์นั้น ค่าความคลาดเคลื่อนดังกล่าวจะถูกปรับแก้ให้ลดลงช้ามากจนอาจกล่าวได้ว่าความเร็วในการปรับตัวดังกล่าวมีค่าเท่ากับศูนย์ เนื่องจากค่าสัมประสิทธิ์ของ Error Correction Term หรือ ECT_{t-1} มีค่า t-Statistic ที่ต่ำมาก จนไม่สามารถปฏิเสธสมมติฐานว่าค่าสัมประสิทธิ์ดังกล่าวมีค่าไม่แตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญ
- (5) จากข้อ (3) และ (4) ชี้ให้เห็นการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันทางบวก (ความเร็ว) กล่าวคือเมื่อราคาขายส่งข้าวขาว 100 % ชั้น 2 ในปัจจุบันสูงเกินกว่าระดับดุลยภาพระยะยาวแล้ว ราคาข้าวขายส่งข้าวขาว 100 % ชั้น 2 ก็จะถูกปรับตัวลดลงด้วยขนาดร้อยละ 14.15 ในสัปดาห์ต่อมา แต่ถ้าราคาขายส่งข้าวขาว 100 % ชั้น 2 ในปัจจุบันลดลงต่ำกว่าระดับดุลยภาพระยะยาวแล้วราคาข้าวขายส่งข้าวขาว 100 % ชั้น 2 ก็จะไม่ปรับตัวขึ้นในสัปดาห์ถัดไปทันที

$$\begin{aligned}
\Delta \text{PBIN}_t = & 19.89589 + 0.317657 \cdot \Delta \text{PBEX}_{t-1} - 0.141545 \cdot \text{ECT02}_{t-1} - 0.002362 \cdot \text{ECT02}_{t-1} \\
& [18.79226] \quad [0.058570] \quad [0.057748] \quad [0.052194] \\
& + 0.097483 \cdot \Delta \text{PBIN}_{t-1} - 0.005963 \cdot \Delta \text{PBEX}_{t-1} + 0.069450 \cdot \Delta \text{PBIN}_{t-2} \\
& [0.068698] \quad [0.054836] \quad [0.058219] \\
& + 0.076179 \cdot \Delta \text{PBEX}_{t-2} - 0.115596 \cdot \Delta \text{PBIN}_{t-3} + 0.083477 \cdot \Delta \text{PBEX}_{t-3} \quad \text{--(4.9)} \\
& [0.057161] \quad [0.044785] \quad [0.058219]
\end{aligned}$$

$$\text{Adjusted } R^2 = 0.175872 \quad \text{Durbin-Watson stat} = 1.986478$$

ตัวเลขในวงเล็บ [*] ของสมการคือค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

โดย PBIN_t คือ ราคาส่งออกข้าวขาว 100 % ชั้น 2

PBEX_t คือ ราคาขายส่งข้าวขาว 100 % ชั้น 2

ECT02_{t-1} คือ ค่า Error Correction Term ของสมการ ECM ระหว่างราคาส่งออกข้าวขาว 100 % ชั้น 2 และราคาขายส่งข้าวขาว 100 % ชั้น 2

สำหรับผลการทดสอบ Cointegration ที่พบว่าราคาส่งออกข้าวขาว 25% เลิศ และราคาขายส่งข้าวขาว 25% เลิศ มีความสัมพันธ์เชิงดุลยภาพระยะยาวระหว่างกันทำให้สามารถกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ในระยะสั้นระหว่างตัวแปรเหล่านี้ได้ในลักษณะของ ECM และจากการประมาณค่าสมการ ECM ดังกล่าวข้างต้น (สมการที่ 4.10) พบว่า

- (1) การเปลี่ยนแปลงระยะสั้นของราคาส่งออกข้าวขาว 25% เลิศ มีผลกระทบในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อราคาขายส่งข้าวขาว 25% เลิศ (เครื่องหมายของค่าพารามิเตอร์ของตัวแปรราคาส่งออกมีค่าเป็นบวกและค่า t-Statistic มีค่าค่อนข้างสูง) โดยเมื่อราคาส่งออกข้าวขาว 25% เลิศ เปลี่ยนแปลงไป 1 บาทจะส่งผลทำให้ราคาข้าว ขายส่งข้าวขาว 25% เลิศ เปลี่ยนแปลงไป 0.47 บาท ในทิศทางเดียวกันด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

- (2) สัมประสิทธิ์ของ Error Correction Term ในแบบจำลองการปรับตัวระยะสั้นมีค่าเป็นลบทั้งในกรณีค่าความคลาดเคลื่อนมีค่ามากกว่าศูนย์และในกรณีที่ค่าความคลาดเคลื่อนมีค่าน้อยกว่าศูนย์ ซึ่งเป็นไปตามหลักการของ Cointegration and Error Correction Approach
- (3) ในกรณีที่สภาพที่ไร้ดุลยภาพ ($P_{At} - \beta_0 - \beta_1 P_{Bt}$) หรือผลต่างระหว่างค่าที่แท้จริง (Actual Values) กับค่าระยะยาวหรือค่าที่ดุลยภาพของราคาข้าวขายส่งข้าวขาว 25% เลิศ มีค่ามากกว่าศูนย์นั้น ค่าความคลาดเคลื่อนดังกล่าวจะถูกปรับแก้ให้ลดลงด้วยขนาดร้อยละ 15.68 ต่อสัปดาห์ ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95
- (4) ในกรณีที่สภาพที่ไร้ดุลยภาพ ($P_{At} - \beta_0 - \beta_1 P_{Bt}$) หรือผลต่างระหว่างค่าที่แท้จริง (Actual Values) กับค่าระยะยาวหรือค่าที่ดุลยภาพของราคาข้าวขายส่งข้าวขาว 25% เลิศ มีค่าน้อยกว่าศูนย์นั้น ค่าความคลาดเคลื่อนดังกล่าวจะถูกปรับแก้ให้ลดลงช้ามากจนอาจกล่าวได้ว่าความเร็วในการปรับตัวดังกล่าวมีค่าเท่ากับศูนย์ เนื่องจากค่าสัมประสิทธิ์ของ Error Correction Term หรือ ECT_{t-1} มีค่า t-Statistic ที่ต่ำมาก จนไม่สามารถปฏิเสธสมมติฐานว่าค่าสัมประสิทธิ์ดังกล่าวมีค่าไม่แตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญ
- (5) จากข้อ (3) และ (4) ซึ่งให้เห็นการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันทางบวก (ความเร็ว) กล่าวคือเมื่อราคาขายส่งข้าวขาว 25% เลิศ ในปัจจุบันสูงเกินกว่าระดับดุลยภาพระยะยาวแล้วราคาข้าวขายส่งข้าวขาว 25% เลิศ ก็จะถูกปรับลดลงด้วยขนาด ร้อยละ 15.68 ในสัปดาห์ต่อมา แต่ถ้าราคาขายส่งข้าวขาว 25% เลิศ ในปัจจุบัน ลดลงต่ำกว่าระดับดุลยภาพระยะยาวแล้วราคาข้าวขายส่งข้าวขาว 25% เลิศ ก็จะไม่ปรับตัวขึ้นในสัปดาห์ถัดไปทันที

$$\begin{aligned}
\Delta PCIN_t = & 4.821656 + 0.472018 \cdot \Delta PCEX_t - 0.156812 \cdot ECT_{t-1}^* - 0.100711 \cdot ECT_{t-1}^* \\
& [16.23498] \quad [0.070939] \quad [0.061992] \quad [0.077283] \\
& - 0.019378 \cdot \Delta PCIN_{t-1} - 0.031490 \cdot \Delta PCEX_{t-1} + 0.088501 \cdot \Delta PCIN_{t-2} \\
& [0.071279] \quad [0.063390] \quad [0.070392] \\
& + 0.019948 \cdot \Delta PCIN_{t-2} - 0.009537 \cdot \Delta PCEX_{t-3} - 0.021797 \cdot \Delta PCIN_{t-3} \\
& [0.060876] \quad [0.067619] \quad [0.057872] \\
& + 0.172714 \cdot \Delta PCEX_{t-4} - 0.049606 \cdot \Delta PCIN_{t-4} \quad \text{---(4.10)} \\
& [0.064839] \quad [0.050419]
\end{aligned}$$

Adjusted R² = 0.189403

Durbin-Watson stat = 1.986347

ตัวเลขในวงเล็บ [*] ของสมการคือค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

โดย PBIN_t คือ ราคาส่งออกข้าวขาว 25 % เลิศ

PBEX_t คือ ราคาขายส่งข้าวขาว 25 % เลิศ

ECT02_{t-1} คือ ค่า Error Correction Term ของสมการ ECM ระหว่างราคา
ส่งออกข้าวขาว 25 % เลิศ และราคาขายส่งข้าวขาว 25 % เลิศ

ผลจากวิเคราะห์การส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันด้วยสมการ ECM ในทุกชั้นคุณภาพข้าว (ดูสมการที่ 4.8-4.10³⁹) มีประเด็นที่น่าสนใจร่วมกันดังต่อไปนี้

(1) การเปลี่ยนแปลงระยะสั้นของราคาส่งออกมีผลกระทบในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อราคาขายส่งภายในประเทศ (เครื่องหมายของค่าพารามิเตอร์ของตัวแปรราคาส่งออกมีค่าเป็นบวกและค่า t-Statistic มีค่าค่อนข้างสูงในทั้ง 3 ชั้นมาตรฐาน)

(2) ผลจากการประมาณค่าสมการ ECM พบว่าสัมประสิทธิ์ของ Error Correction Term ในแบบจำลองการปรับตัวระยะสั้นมีค่าเป็นลบทั้งในกรณีค่าความคลาดเคลื่อนมีค่ามากกว่าศูนย์และในกรณีที่ค่าความคลาดเคลื่อนมีค่าน้อยกว่าศูนย์ ซึ่งเป็นไปตามหลักการของ Cointegration and Error Correction Approach ที่ว่าค่าความคลาดเคลื่อนจะได้รับการแก้ไขให้ลดน้อยลงในระยะสั้นเพื่อกลับเข้าสู่ดุลยภาพในระยะยาวระหว่างตัวแปร

(3) จากการเปรียบเทียบสัมประสิทธิ์ของ Error Correction Term พบว่ามีการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันทางบวก (ความเร็ว) กล่าวคือเมื่อราคาข้าวขายส่งในปัจจุบันสูงเกินกว่าระดับดุลยภาพระยะยาวแล้วราคาข้าวขายส่งก็จะปรับตัวลดลงด้วยขนาดประมาณร้อยละ 10 ในสัปดาห์ต่อมา แต่ถ้าราคาข้าวขายส่งในปัจจุบันลดลงต่ำกว่าระดับดุลยภาพระยะยาวแล้วราคาข้าวขายส่งก็จะไม่ปรับตัวขึ้นในสัปดาห์ถัดไปทันที ส่งผลทำให้ผู้ส่งออกข้าวสามารถทำกำไรจากการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันนี้ได้ในระยะสั้น

จากการวิเคราะห์ในแง่ทฤษฎี พบว่าโครงสร้างตลาดข้าวส่งออกมีการกระจุกตัวค่อนข้างสูง แต่กลุ่มบริษัทผู้ส่งออกข้าวจะทำกำไรด้วยการรับซื้อข้าวเพื่อกักเก็บและเก็งกำไรจากการขึ้นลงของราคาข้าวและลดต้นทุนในการเก็บรักษารวมถึงต้นทุนการขนส่งมากกว่าที่จะกดราคาซื้อข้าวสาร ดังจะเห็นได้จากการส่งผ่านราคาที่มีประสิทธิภาพ ทำให้บริษัทผู้ส่งออกข้าวสามารถทำกำไรจากการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันนี้ได้ในระยะสั้นเท่านั้น

³⁹ ดูรายละเอียดการประมาณสมการ ECM ได้ในภาคผนวก ค

4.3 ผลการดำเนินงานและอำนาจเหนือตลาด⁴⁰

การศึกษานี้จะใช้หลักการของดุลยภาพเชิงสถิตยเปรียบเทียบ (Comparative Statics of Equilibria) ซึ่งอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับราคาและปริมาณในการวิเคราะห์

กำหนดให้ฟังก์ชันอุปสงค์และฟังก์ชันต้นทุนหน่วยสุดท้ายมีลักษณะเป็นเส้นตรง ในส่วนของฟังก์ชันอุปสงค์ในการเสนอซื้อข้าวไทยในตลาดโลกจะมีรูปสมการดังต่อไปนี้

$$Q = 1,493,421 - 6,000.750 \cdot P_{t-1} - 1,323.381 \cdot Z_{t-1} + 11.22783 \cdot P_{t-1} \cdot Z_{t-1} + \varepsilon \quad \text{---(4.11)}$$

(456,774.4) (2,191.885) (1,284.229) (5,707.198)

Adjusted R² = 0.178161 Durbin-Watson stat = 0.942430

ตัวเลขในวงเล็บ (*) ของสมการคือค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดย Q หมายถึง ปริมาณข้าวส่งออกรายเดือน (ตัน)

P หมายถึง ราคาส่งออกข้าวขาว 100 % ชั้น 2 รายเดือน (US Dollar ต่อตัน)

Z หมายถึง ราคา NO.2 ของสหรัฐอเมริกา รายเดือน (US Dollar ต่อตัน)
(เป็นราคาสินค้าทดแทน)

ผลจากการประมาณการสมการที่ 4.11 จะได้ว่า α_p มีค่าเท่ากับ -6,500.750 และ α_{pz} มีค่าเท่ากับ 11.22783 ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

ถ้าผู้ขายเป็น Price Taker ราคาจะเท่ากับต้นทุนหน่วยสุดท้าย

$$MC = \beta_0 + \beta_Q \cdot Q + \beta_W \cdot W + \eta \quad \text{---(4.12)}$$

โดย Q หมายถึง ปริมาณข้าวส่งออกรายเดือน (ตัน)

W หมายถึง ราคาขายส่งข้าวขาว 100 % ชั้น 2 รายเดือน (บาทต่อตัน)

⁴⁰ ดูรายละเอียดในการวิเคราะห์ได้ในภาคผนวก ก

แต่เนื่องจาก $MR = P + Q/(\alpha_p + \alpha_{pz}Z)$ เราสามารถเขียนสมการใหม่ได้ดังนี้

$$P = \beta_0 + \beta_Q * Q + \beta_W * W - \lambda * [Q/(\alpha_p + \alpha_{pz}Z)] + \eta \quad \text{---(4.13)}$$

จากการประมาณการสมการที่ 4.11 จะทราบค่าของ α_p และ α_{pz} ทำให้สามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอุปสงค์และต้นทุนหน่วยสุดท้ายได้ดังสมการที่ 4.14

$$P = 41.17931 - 7.75 * 10^{-5} * Q - 0.972707 * W - 0.158861 * Q' + \eta \quad \text{---(4.14)}$$

(11.73920) (1.57 * 10⁻⁵) (0.048135) (0.030249)

$$\text{Adjusted } R^2 = 0.971655$$

$$\text{Durbin-Watson stat} = 0.568504$$

ตัวเลขในวงเล็บ (*) ของสมการคือค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดย Q หมายถึง ปริมาณข้าวส่งออกรายเดือน (ตัน)

P หมายถึง ราคาส่งออกข้าวขาว 100 % ชั้น 2 รายเดือน (US Dollar ต่อตัน)

W หมายถึง ราคาขายส่งข้าวขาว 100 % ชั้น 2 รายเดือน (US Dollar ต่อตัน) ที่ต้องเปลี่ยนหน่วยให้เป็น US Dollar ต่อตันก็เพื่อให้ผลการประมาณสอดคล้องกับค่า α_p และ α_{pz} ที่ได้จากสมการที่ 4.11

ผลจากการประมาณสมการที่ (4.14) พบว่าค่า $\lambda = 0.158861$ หรือมีค่าประมาณร้อยละ 15.89 ด้วยระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 หมายความว่ากลุ่มธุรกิจผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศสามารถกำหนดราคาขายให้สูงกว่าต้นทุนหน่วยสุดท้ายได้เพียงประมาณร้อยละ 15.89 เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีตลาดผูกขาดสมบูรณ์ ($\lambda_m = 1$) และกรณีตลาดซึ่งมีลักษณะแบบ Cournot Competitors ($\lambda_c = 1/n = 1/169^{41} = 0.005917$) ซึ่งให้เห็นว่ากลุ่มธุรกิจผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศมีอำนาจเหนือตลาดอยู่ในระดับต่ำ สอดคล้องกับผลการศึกษาในหัวข้อพฤติกรรมตลาดซึ่งพบว่าการส่งผ่านราคาที่ไม่สมมาตรกันเพียงในระยะสั้นเท่านั้น สะท้อนให้เห็นถึงการแข่งขันระหว่างพ่อค้าผู้ส่งออกข้าวที่ค่อนข้างมาก แม้ว่าโครงสร้างตลาดข้าวส่งออกจะมีลักษณะกระจุกตัวสูงก็ตาม

⁴¹ จำนวนสมาชิกเป็นบริษัทผู้ส่งออกข้าวทั้งหมดของสมาคมผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศในปัจจุบัน